

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA HISTORIE

**DĚJINY HRADU A MĚSTA LOKET – EXKURZE A
DIDAKTICKÉ MATERIÁLY PRO VÝUKU
REGIONÁLNÍCH DĚJIN**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Karolína Růžičková

Učitelství pro základní školy, obor Učitelství 1. stupně ZŠ

Vedoucí práce: Mgr.et Mgr. Marie Fritzová, Ph.D.

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 28. 04. 2023

vlastnoruční podpis

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala paní Mgr. et Mgr. Marii Fritzové, PhD. za odborné vedení této diplomové práce, cenné rady, kterými jsem mohla práci vylepšit a za motivaci k jejímu sepsání.

OBSAH

OBSAH.....	4
SEZNAM ZKRATEK	6
ÚVOD	7
1. TEORETICKÁ ČÁST	11
Dějiny hradu a města Loket.....	11
Přemyslovské období.....	12
Loket za života Karla IV.	14
Husité na Lokti	15
Loket ve vlastnictví rodu Šliků.....	15
Loket v 18.-20. století.....	16
Vlastivěda na 1. stupni základní školy	18
Vlastivědná exkurze	20
Fáze exkurze	22
Zpracování a hodnocení výsledků exkurze	25
2. PRAKTICKÁ ČÁST	27
Exkurze do města a na hrad Loket	27
Příručka pro učitele.....	27
Plán dopravy	29
Časový harmonogram exkurze (přeprava hromadnou dopravou).....	29
Časový harmonogram exkurze (přeprava pronajatým autobusem).....	30
Obsah prohlídky hradu	30
Metodické pokyny k exkurzi pro učitele	35
Příprava organizace exkurze.....	37
Příprava na exkurzi s žáky ve škole	37
Cestou na exkurzi/z exkurze.....	38
Na hradě.....	39
Po exkurzi – ve škole.....	40
Hodnocení exkurze a pracovního listu	41
Metodika užití pracovního listu	41
Závěr k metodice	47
Vyhodnocení dotazníku	48

ZÁVĚR	53
RESUMÉ.....	55
SEZNAM ZDROJŮ.....	56
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ	59
PŘÍLOHY	II

SEZNAM ZKRATEK

RVP – rámcově vzdělávací plán

ZŠ – základní škola

IT – ikonický text

ČR – Česká republika

MA – matematika

VLA – vlastivěda

ÚVOD

V rámci výuky historie na 1. stupni ZŠ je pro žáky nejzajímavější a nejpoučňější praktické pojetí výuky. Nesmíme však opomenout výuku teoretickou, jež umožňuje získané kompetence využít právě v praktické oblasti, která získané poznatky zcela upevní. Diplomovou práci jsem tak rozdělila na dvě hlavní části – část teoretickou a část praktickou.

Teoretická část nás provede historií města Loket v jednotlivých obdobích od jeho založení po současnost. Stěžejní zdroje pro vypracování historie mi byla především odborná literatura – konkrétně to byla publikace Evy Šamánkové a Jiřího Vodry s názvem *Loket, Státní hrad, město a památky v okolí* a publikace Františka Kašičky a Bořivoje Nechvátala s názvem *Loket*. Zaměřím se především na pamětihodnosti města a jeho blízkého okolí, známé osobnosti, které ve městě působily, průmysl a některé zajímavosti místa.

Do teoretické části jsem ale také zpracovala obecné téma vlastivěda a exkurze, abych předmět a výukovou formu nejprve představila a zahrнула čtenáře do dění, co tyto pojmy komplexně obsahují. Vycházela jsem především z publikace od Františka Hradila s názvem *Vlastivěda na 1. stupni základní školy* a publikace Iva Králíčka a Martina Bílka s názvem *Exkurze*.

Didakticky jsem zpracovala toto téma pro výuku vlastivědy na 1. stupni ZŠ, aby žáci obohatili své vědomosti z historie a na vlastní kůži se jí „dotkli“. Výuka regionálních dějin je integrální a podstatnou součástí výuky vlastivědy na 1. stupni ZŠ.

V praktické části diplomové práce navrhnu exkurzi pro žáky 4. třídy (případně i 5. třídy) základní školy na hrad Loket. Touto exkurzí je budou provádět didaktické materiály navržené k procvičení historie České republiky, zejména pak historie Lokte. Klíčovými zdroji pro mě byly v praktické části především *Rámcový vzdělávací program 2021* a elektronický zdroj Metodický portál RVP.

Další nedílnou součástí praktické části je zpracovaná metodická příručka pro pedagogy. V ní vyučující najde kompletní zpracování exkurze na hrad Loket a dostatek motivačních návrhů, jak udržet zájem a pozornost žáků při akci. Motivační prvky mi daly možnost propojení vlastivědy s ostatními předměty – mezipředmětové vztahy s výtvarnou výchovou, hudební výchovou a přírodovědou. Díky pracovnímu listu se žáci na exkurzi setkají také s matematikou a českým jazykem.

Navrhla jsem dvě možnosti, jak exkurzi pojmout z hlediska přepravy. První varianta zahrnuje veřejnou meziměstskou dopravu. V této variantě počítáme s tím, že si musíme vyhradit dostatečný časový úsek pro přepravu a naplánovat jednotlivé spoje, které nás na místo dopraví (viz kapitola Časový harmonogram exkurze – přeprava hromadnou dopravou). Ve druhé variantě navrhuji objednat/pronajmout menší soukromý autobus, u něhož bude cesta trvat podstatně kratší dobu, a tak můžeme ušetřený čas využít o rozšíření exkurze na Svatošské skály nedaleko města Loket.

Co však čeká žáky během exkurze v obou variantách dopravy je zpracováno v kapitole s názvem Obsah prohlídky. Při návštěvě hradu Loket jsem měla možnost „zmapovat terén“ a určit, zda jsou prostory pro žáky 1. stupně bezpečné a vhodné. Za pomoci personálu hradu mi byl poskytnut přístup do prostor hradu, kde jsem pořídila potřebné fotografie, které moji diplomovou práci doprovází v přílohách. Veškeré zmíněné expozice prezentované v kapitole, se datují k roku 2023. Dá se předpokládat, že se výstavy během let mění, proto doporučuji, pokud by někdo využil návrh mé exkurze, aby si nejprve ověřil aktuální dění na hradě. Většinu informací, které u jednotlivých expozic zmiňuji, jsem získala díky informačním tabulím přímo na hradě.

V kapitole Metodické pokyny k exkurzi pro učitele jsem vypsala potřebné informace, které exkurze do výuky vlastivědy přinese. Jedná se o formy a metody výuky, pro kolik žáků, jaké třídy je exkurze určena a mezipředmětové vztahy. Zásadní podkapitolou jsou očekávané výstupy žáků, abychom jako vyučující věděli, co od žáků očekáváme, tedy co u žáků během exkurze hodnotíme. Samozřejmě jsou očekávané výstupy žáků spojené s cílem exkurze, tedy co přesně chceme, aby žák splnil – dosáhl cíle vyučování. Vypsala jsem do této kapitoly také 3 nejzásadnější klíčové kompetence, jež žák během exkurze rozvíjí.

V kapitole Metodické pokyny k exkurzi pro učitele dále představím jednotlivé části exkurze – příprava organizace exkurze, příprava na exkurzi s žáky ve škole, cestou na exkurzi/z exkurze, na exkurzi/na hradě, po exkurzi ve škole a každou z nich vysvětlím, aby pedagog přesně věděl, na co se v každé dílčí kapitole zaměřit pro systematický a lépe proveditelný plán exkurze.

Metodika pracovního listu usnadní práci pedagoga s navrženým didaktickým materiálem a zefektivní tak jeho činnost. Nalezne zde postupy a motivační prvky, jak žákům podat učivo nebo dílčí úkoly. Metodika také zahrnuje vypracovaná jednotlivá cvičení, aby

urychlila práci pedagoga a on tak mohl okamžitě reagovat na kontrolu cvičení žáků. Pracovní list určený přímo žákům, se nachází v přílohách práce.

Při výběru tématu diplomové práce jsem si dala za cíl přiblížit žákům základních škol jeden z nejdochovalejších historických skvostů západních Čech, konkrétně tedy Karlovarského kraje, a tím v nich podpořit rozvoj národní hrdosti z hlediska historie a kultury. Hrad Loket lze svým vzhledem, ale především svou obsáhlou historií, motivačně využít právě ve výuce vlastivědy.

Tím se dostávám ke dvěma hlavním cílům mé diplomové práce, které jsem si nastavila:

1. Představit historii hradu a města Loket a didakticky ji zařadit do výuky vlastivědy.

Hrad a město Loket byly napříč stoletími zasaženy jednotlivými událostmi českého státu. Proto bych hrad chtěla žákům představit jako ikonu, která byla postupem času ovlivňována, čímž docházelo k jeho postupnému vývoji. Hrad i město plnily v jednotlivých obdobích dané funkce. Ty měly z hlediska politiky českých zemí, především ve středověku, důležité role (viz. kapitola Dějiny města a hradu Loket). Lze tedy tuto historickou památku využít jako motivaci do předmětu vlastivěda, kde žákům dané etapy hradu představíme v souvislostech s probíranou vlastivědnou látkou.

Jedná se o budování pozitivního vztahu žáků ke své vlasti a o náhled do společenského, kulturního, a především historického vývoje. Práce prohloubí úctu a postoj k historickým pramenům, předkům, hmatatelným i nehmotným památkám.

2. Navrhnout exkurzi s didaktickými materiály na hrad Loket

Abych žákům zvolené místo co nejlépe představila a seznámila je s ním, navrhnu didaktickou exkurzi do města Loket, kde zároveň v rámci vlastivědy navštíví i majestát města – hrad Loket. Na základě didaktických aktivit žáci získají nové informace (při některých aktivitách využijí také badatelského přístupu, na který je v současnosti kladen důraz), o místě a na vlastní kůži prožijí atmosféru a krásy historické památky. Učitelům poskytnu přínosné didaktické materiály do výuky vlastivědy s konkrétním zaměřením na hrad a město Loket ve středověku. Vyučující zde naleznou vhodnou inspiraci do svých vlastních vyučovacích hodin.

Hrad Loket jsem měla možnost osobně navštívit a promluvit si se správcem objektu, pracujícím na hradě již přes dvacet let. Poskytl mi hned několik informací, které mi k plánování exkurze moc pomohly. Prohlédla jsem si prostory, kterými obvykle průvodci vodí své návštěvníky a ověřila jsem si, že jsou pro žáky 1. stupně ZŠ bezpečné. Zároveň

jsem pořídila z místa aktuální fotografie (k roku 2023) provázející mou diplomovou práci. K vypracování teoretické části práce jsem využívala především odborné literatury, poté v části praktické převažují elektronické zdroje. Do zdrojů informací mi byly také často oporou informační tabule, dostupné přímo na hradě.

Na závěr své diplomové práce bych chtěla zjistit, jak se k této organizační výukové formě – exkurzi staví učitelé základních škol. Zajímá mě konkrétně, jaký vztah mají k tomuto výukovému nástroji, jak často se exkurze v jejich praxi vyskytuje, zdali je pro ně náročné tyto akce plánovat, a zda tuto metodu shledávají jako užitečnou. Vytvořila jsem tedy dotazník pro učitele 1. stupně ZŠ (vybrala jsem pro svůj sondážní výzkum 5 základních škol západních Čech). Výsledky získané z tohoto dotazníku mají jen dokreslující charakter, vzorek je pouze sondážního typu a výsledky v něm uvedené nelze generalizovat. Přesto jsem shledala, že zajímavým způsobem doplní hlavní část mé diplomové práce.

1. TEORETICKÁ ČÁST

DĚJINY HRADU A MĚSTA LOKET

Kapitolou o dějinách hradu a města Loket (Obr. 4) bych chtěla přiblížit jeho důležitost v české historii a zobrazit jeho vývoj v jednotlivých historických obdobích. Zjistíme, jak se dařilo lidem, kteří ve městě žili, kdo hrad i město spravoval a jaké události ono místo ovlivnilo.

Nejstarší archeologické památky o osídlení území dnešního města a hradu Loket se datují do dob pravěku – starší a střední doby kamenné, z paleolitu a mezolitu, a to díky drobným archeologickým nálezům jako jsou silně omleté úštěpky, což svědčí o přítomnosti neandrtálců. Dalšími nálezy pozdější doby byly například archeologické části tehdejších zbraní, nástrojů, dokonce i bronzových sekyr a hliněných nádob.¹

Lze předpokládat, že lidé si zde našli vhodné útočiště, protože údolí, ve kterém se Loket nachází, bývalo již před tisíci lety úrodné právě proto, že je ohraničené přírodně vytvořenou hranicí – řekou Ohře. Nálezy, datující se do 6. století, řadíme do období příchodu Slovanských kmenů, které na území přišly ze severu, a to z národů srbských, ale i z východu, kam se řadily národy české. Při archeologických nálezech se na území dnešního Chebska (okolo 37 km od Lokte) našla keramika pražského typu (vysoká hrncovitá nádoba z hlíny s různě dlouhými krky). Konkrétně typ nádob na Chebsku nesl ještě prvky okruží v horní části, proto tyto nálezy datujeme do doby římské (v germánském prostředí).²

Slované také nadále využívali úrodnost země, a tak se jim dařilo při březích řeky, kde využívali vláhu k pěstování obživy a v neposlední řadě měli řeku jako zdroj pitné vody pro sebe i domestikovanou zvěř. To bylo nejspíše hlavním důvodem založení hradiště mezi dnešními obcemi Hory a Tašovice – sloužilo jako ochrana a správní celek pro dané území. Hornaté části jako jsou dnešní Krušné hory, Doupovské hory, Smrčiny nebo Slavkovský les zůstávaly dlouhý čas pusté, neosídlené kvůli nepříznivým podmínkám pro život. Důkazy o bývalém hradišti přineslo poválečné období, kdy byly objevené valy z kamenných zdí a dřevěné stavby.³

¹ KAŠIČKA, F., NECHVÁTAL B. *Loket*. Praha: Odeon, 1983, s. 8-10.

² TUREK, R. *Čechy na úsvitě dějin*. Praha: Academia, 1963, s. 119.

³ KAŠIČKA, F., NECHVÁTAL B. *Loket*. Praha: Odeon, 1983, s. 11.

PŘEMYSLOVSKÉ OBDOBÍ

Největší rozkvět pro západní Čechy přišel v dobách prvních Přemyslovců. Toto období datujeme od 10. století. Přemyslovci zavedli spoustu správních reforem, díky nimž se náš stát začal upevňovat. To přineslo novou hradskou organizaci, díky níž měl kníže možnost spravovat celý systém několika hradišť. Koncem 13. století, kdy právě vrcholil český feudalismus, se do popředí dostalo hospodářství a stát se tak začal zajímat více o ekonomickou sféru země. Využívalo se především naturálního bohatství Čech – nerostné suroviny a rozvinulo se také peněžní hospodářství. Začal se také utvářet formát s názvem trh. Zprvu měl trh neorganizovaný charakter. Později přešel do správ panovníka. To znamenalo dostávat povolení trh provozovat, a ještě k tomu bylo vždy přesně stanovené místo konání.⁴

Začalo období středověkých kolonizací. Jednotlivé správní celky se snažily obsadit nejvhodnější a největší území, díky němuž získaly i větší plochu orné půdy a místa na těžbu. V období středověké kolonizace se utvářely nové, obranyschopnější hrady, města a vesnice. Správní celky posilují své vojenské družiny pro dobývání přínosnějších území. Starší publikace (přibližně 60. léta 20. století) připisují tomuto období, za doby vlády krále Přemysl Otakar I. (2. polovina 12. století) výstavbu gotického hradu Lokte.⁵ Další mylnou informaci začal šířit Kašpar Bruschius při psaní svého popisu Smrčin – převzal údaj ze staré pověsti, která datuje výstavbu hradu v roce 870, a tím zmátl topografy, geografy a histografy. Novodobé publikace (kolem roku 2000) zastávají názor, že základ hradu byl vystaven markrabaty z Vohburgu v 11. století, kdy byla nejprve založena tvrz v podobě kostela a později byla rozšířena a obydlena osadníky. Není však známa přesná datace výstavby hradu, ani její první stavitel. Není dokonce znám ani podnět k jeho výstavbě, nejspíše šlo pouze o pohraniční pevnost zbudovanou buď českým králem Vladislavem I. nebo ministeriály císaře Fridricha Barbarossy (i přesto, že je zakladatel oficiálně nepotvrzený a pouze se spekuluje, kdo by to mohl být, zvolila jsem do metodické příručky v praktické části práce za zakladatele Vladislava I.).⁶

Vladislav I., potomek krále Vratislava II. a Svatavy Polské, nastoupil na trůn jako kníže se jménem Vladislav II. Po jeho koruně však toužili i jiní členové Přemyslovského rodu, a tak využíval dobrých vztahů s císařem Konrádem III. Ten mu projevoval přízeň díky podpoře

⁴ KEJŘ, J. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha: Univerzity Karlovy, 1998, s. 200-201.

⁵ ŠAMÁNKOVÁ, E., VODRA, J. *Loket, Státní hrad, město a památky v okolí*. Praha: STN, 1963, s. 6.

⁶ HEBER, F., A. *České hrady, zámky a tvrze*. Praha: Argo, 2002, s. 223.

vojska na křížových výpravách. Nástupcem Konráda III. se pak stal Fridrich I. Barbarossa, se kterým Vladislav I. obléhal Milano. Roku 1158 byl právě tímto císařem Vladislav I. pasován z knížete na krále Vladislava I.⁷ Hrad se poté oddělil od předhradí a ve 13. století byl již zbudován pevný hrad a k němu přilehlé město. První písemná zmínka se v několika publikacích shoduje s rokem 1234.⁸ Tento rok uvádí dokonce i oficiální webové stránky hradu Loket.⁹

Název „Loket“ dostalo místo s největší pravděpodobností díky krajině, ve které se nachází. Konkrétně jde o záhyb řeky Ohře, svým tvarem připomínající část lidské paže ohýbající se v lokti, tvoří rozsáhlý meandr. S názvem „Loket“ se můžeme setkat i v jiných jazycích, který se od původního názvu odvozuje. V němčině se dochoval název Lokte jako Elbogen a latinsky nese Loket název Cubitus.¹⁰

Hrad Loket má velmi strategickou polohu. Stojí na vysokém skalním masívu, jehož severní svah ústí do blízkosti řeky Ohře. Ta hrad obtéká ze tří stran, což ho v minulosti činilo téměř nedobytným. Cílem výstavby hradu byla především pohraniční obrana jedné z nejdůležitějších obchodních cest vedoucí z Německa a spojující dnešní města – Cheb, Žatec a Prahu. Na cestách byli obchodníci často napadáni a přicházeli o materiál, s nímž přišli obchodovat. Hrad Loket sloužil také k častým politickým jednáním mezi českým a německým králem. Pro svou pohraniční polohu docházelo k mísení mezi slovanským obyvatelstvem a německými kolonisty. Přemysl Otakar II. založil tzv. lenní zřízení, které řídil purkrabí. Ten spravoval hrad, když byl král na cestách nebo řídil jiné objekty. Do rukou purkrabího patřili manové vázání vojenskou službou přímo na Lokti. Manům byly za jejich služby králem přiděleny vesnice, kde mohli hospodařit. Právo mít správu vesnic a statků bylo dědičné. Počet obyvatelstva ve městě se zvyšoval a s tím se rozšiřovalo i jeho okolí. Loket byl oficiálně prohlášen „městem“ roku 1308. Občané měli právo vlastnit majetek a svobodně ho odkazovat, držet krčmy, masny apod. Obyvatelé se dělili do hierarchických vrstev, jak bylo ve středověku známo. Nejvýše postavený lid se nazýval patriciát, do něhož se řadil purkrabí, který byl v čele celého Loketska. Dále sem patřili lení pánové se zámožnými měšťany. Patriciát se živil obchodem, hospodářstvím, řemesly a zemědělstvím. Na tyto složky dohlíželo 12 konšelů z řad patriciátu, aby ve městě fungovalo vše, jak má,

⁷ WIHODA, Martin. *Morava v době knížecí 906–1197*. Praha: Lidové noviny, 2010, s. 423–425.

⁸ HEBER, F., A. *České hrady, zámky a tvrze*. Praha: Argo, 2002, s. 223.

⁹ PIELA, J., PIŠTĚK, A. *Historie hradu Loket*. [Online]. Dostupné z URL: <<https://www.hradloket.cz/hrad-loket/>>[cit. 2023-06-04].

¹⁰ VLASÁK, V. *Loket v době života a vlády Karla IV*. Loket: Hrad Loket, 2016, s. 12.

podle chebských práv. Další vrstvou byli chudší řemeslníci žijící v podnájmech městských domů. Příslušníci cechů osidlovali samotný kraj města společně s chudým lidem z města. Do něj se řadí děvečky, čeledíny a tovaryše. Ti nevlastnili půdu, dům a nerozhodovali o správě města.¹¹

LOKET ZA ŽIVOTA KARLA IV.

Hrad Loket hrál velkou roli v dětství našeho největšího a nejznámějšího panovníka – Karla IV., původním jménem (po svém dědovi) – Václav. Když byly Václavovi 3 roky, jeho matka Eliška Přemyslovna uprchla se synem na hrad Loket, kde se skrývali před Václavovým otcem Janem Lucemburským. Stalo se tak kvůli politickým neshodám tehdejší panovnické dvojice. Král i královna měli jiné názory na vedení českého státu. Eliška se držela tradice svého otce Václava II., což znamenalo mírovou kooperaci s duchovními a světskými vládci. Na druhé straně stál Jindřich z Lipé, který měl oporu v nejbohatších šlechticích státu a zastával válečnou cestu – udržet si moc a území „pevnou rukou“. Jan mezitím válčil v cizině za krále Ludvíka Bavorského a do Čech se vrátil až po několika letech, kdy už Eliška žila se svými dětmi v izolaci, právě na hradě Loket.¹²

Když si Jan Lucemburský na Loket pro syna přijel, obléhal ho se dvěma sty rytíři. Nakonec k dobývání ani nedošlo a Jan poklidnou cestou vkročil do hradu. Nechal vykázat Elišku na hrad Mělník a Václav zůstal se sestrami uvězněn na Lokti. Roku 1323 nechal poslat král Jan svého syna Václava do Paříže ke královskému dvoru, kde absolvoval rozsáhlá studia, a tak se připravoval na roli krále, až mu jednou připadne trůn po otci. Učil se například číst a psát – to všechno i ve čtyřech dalších jazycích. Než se navrátil zpět do Čech, prošel si na rozkaz svého otce mnohými bitvami, a dokonce i třemi křížovými výpravami.¹³ Hrad Loket a spousta dalších českých statků byly předány do zástavy kvůli finanční potřebě. Po návratu, již po svém kmotru přejmenovaného, Karla do Čech se opět ze zástavy osvobodila většina českých hradů, mezi něž patřil také hrad Loket. Když roku 1352 vypukl v Lokti obrovský požár, který zachvátil velkou část města i hradu, byly tak zničeny veškeré důležité právní listiny. Král Karel nechal ony listiny nahradit novými, a to hned v německém i latinském jazyce. Ve stejném roce vydal také ustanovení o podmínkách obchodních cest. Obchodníci z okolí Lokte a Ostrova museli na trase Cheb – Praha převážet vzácnější materiály přes Kadaň a levnější směli převážet po ostatních cestách. Tento dokument je

¹¹ ŠAMÁNKOVÁ, E., VODRA, J. *Loket, Státní hrad, město a památky v okolí*. Praha: STN, 1963, s. 10.

¹² ŠEVÁČEK, J. *Karel IV.* Praha: Svoboda, 1980, s. 52-54.

¹³ *Karel IV. – životopis*. [Online]. Dostupné z URL: <<http://www.praguecityline.cz/osobnosti-prahy/karel-iv-zivotopis>>[cit. 2023-03-03].

nejstarším dokumentem na Loketsku a je uložen v městském archivu. Aby král pomohl Lokti vzpamatovat se ze škod ničivého požáru, odpustil mu finanční dluhy vůči království. Doposud muselo město (společně i s ostatními královskými městy) pravidelně platit dvě základní daně, kterými byl areální úrok z městských pozemků a královská daň. Jako náhradu za tyto daně platil Loket králi pouze pět liber švábských haléřů jednou za rok, při jeho osobní návštěvě města. Loket se díky velkorysosti krále začal pomalu obnovovat a rekonstruovat. Nejprve se začaly stavět provizorní dřevěné stavby, které občanům zajistily dočasné zázemí a poskytly možnost vykonávání hospodářské činnosti. Poté se domy obnovovaly nehořlavým materiálem a přešly do klasicky středověké podoby pomocí zděných domů s kamennými základy a kolem města se využívala kamenná hradba.¹⁴

HUSITÉ NA LOKTI

V době husitských válek, mezi lety 1419 až 1434, nebyl Loket nijak zvlášť ovlivněn v porovnání okolím – především středních Čech. Čelil však několika obklíčením, konkrétně dvěma ze strany husitů, ale nebyl jimi nikdy dobyt. Tehdejší císař Zikmund potvrdil Lokti veškerá práva a svobody a v tomto období také jmenoval purkrabím Lokte Půtu z Illburka. Roku 1421 chránil a řídil celý kraj proti husitům. Jejich vojsko se ale podařilo odrazit. Již zmíněný druhý pokus o dobytí učinili husité roku 1427 po skončení bitvy u Tachova. Tehdejší hejtman Jakoubek z Vřesovic vedl husity přes Loket po cestě z Ostrova na Cheb. Ani tehdy nebyl hrad dobyt. Přítomnost polních husitských bratrstev však ovlivnila smýšlení loketských měšťanů, a to vyvolalo vzbouření proti Půtovi. Ten musel brzy Loket po neplacení dluhů opustit a Zikmund tak povolal nového správce a purkrabího - kancléře Kašpara Šlika.¹⁵

V následujícím období, které bylo poznamenáno také reformními protestanskými (u nás především husitskými) myšlenkami se na hospodářském vývoji Loketska podepsala celková krize feudálních společenských vztahů. Krize zapříčinila pozastavení vývoje loketského hospodářství, stavitelství a ekonomiky. Město Loket ztratilo politickou svobodu.¹⁶

LOKET VE VLASTNICTVÍ ROKU ŠLIKŮ

Loket v rukou Šliků činil neustálé nepokoje, ve kterých figurovali obyčejní měšťané proti tomuto rodu. Šlikové si chtěli obyvatele Lokte feudálně podmanit jako své poddané. Další

¹⁴ VLASÁK, V. *Loket v době života a vlády Karla IV.* Loket: Hrad Loket, 2016, s. 13.

¹⁵ BĚLOHLÁVEK, M. a kolektiv autorů. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku – západní Čechy.* Praha: Svoboda, 1985, s. 232.

¹⁶ KAŠIČKA, F., NECHVÁTAL B. *Loket.* Praha: Odeon, 1983, s. 18.

spor byl veden kvůli církvi, protože Šlikové se hlásili k víře podobojí, zatímco měšťané uznávali po Zikmundovi katolictví. Tak dlouho loketský lid odolával bojechtivým Šlikům, až jednoho dne 1. října 1476 odpoutali Šlikové pozornost měšťanů založením požáru a násilně s ozbrojenci napadli město. Obsadili městský archiv obsahující veškerá městská privilegia. Město bylo dobyto a lidé museli od přísáhnout věrnost tomuto rodu. Pokud tak neučinili, byli vyhnáni nebo zabiti. Roku 1506 se na Šliky obrátil král Vladislav II a nakázal jim navrátit vyhoštěné měšťany zpět do města. I přes všechny útrapy vlády Šliků město bohatlo a rozvíjelo se. V době renesance se Locket stal klasickým rodovým sídlem a prošel mnohonásobnými rekonstrukcemi. Rod se dělil do několika částí, a tak byl uzpůsobený i hrad – rozdělen do tří samostatných správních celků.¹⁷

Léta 1598-1611, města i hradu Lokte, byla velmi prospěšná, avšak po roce 1611 Locket opět upadá z důvodu politické situace. V českých zemích nastalo pobělohorské období (od roku 1620), což se negativně odrazilo na kulturu i hospodářství. Měšťané se povětšinou hlásili k evangelické filozofii Martina Luthera a přidali se ke stavovskému povstání. Pobělohorská doba přinesla městu tříměsíční obléhání Manfeldovým vojskem stojícím proti bavorskému generálovi Tillymu. Bavoři ničili hrad děly, aby ho dobyli. To se nakonec povedlo. Došlo taktéž ke konfiskaci Loketského majetku a přišel tak o veškerá území (lesy, pole, vesnice). Poté přišla na řadu třicetiletá válka, která uvrhla město do nepříznivé situace z hlediska obchodu, nečinnosti dolů a sníženého odbytu zboží. Dlouho se z neblahé situace loketský lid dostával, i město samotné, až došlo k povstání. Plně se město zotavilo až v 2. polovině 17. století, kdy bylo na dlouhou dobu v mírové pozici, kterou přerušil roku 1741 konflikt s Francií. Francouzský generál obsadil se svým vojskem chebskou pevnost a poté i Locket samotný. Když Marie Terezie nastoupila na trůn, cizí vojsko se stáhlo ze západních Čech. Město s novými správními reformami přišlo o staré svobody a práva. Stalo se sídlem krajského úřadu, tudíž stát zasahoval do veškerých finančních záležitostí města.¹⁸

LOKET V 18.-20. STOLETÍ

Když na trůn po Marii Terezii nastoupil syn Josef II. (konec 18. století), jeho tzv. josefínské reformy na Lokti zapříčinily vznik věznice pro výkon trestu občanů z Lokte a okolí. Hrad totiž ztratil takové využití, jaké měl v minulosti, a tak se alespoň jeho pevné kamenné zdi

¹⁷ *Hrad Locket*. [Online]. Dostupné z URL: <<https://www.pamatkovykatolog.cz/hrad-loket-15265450>>[cit. 2023-10-04].

¹⁸ ŠAMÁNKOVÁ, E., VODRA, J. *Locket, Státní hrad, město a památky v okolí*. Praha: STN, 1963, s. 27.

staly vězením až do roku 1948. Od vybudování věznice vedly na hrad dvě cesty. Jedna sloužila pro účely provozu věznice – ta vedla původní hradní gotickou bránou a druhý vstup využívali úředníci s rodinami – ten čekal na konci nově vybudovaného schodiště po pravé straně gotické brány a vedl přímo do hejtmanského domu.¹⁹

18. století také, konkrétně 1. listopadu 1781, přineslo rozpad feudalismu a nevolnictví. Zásahu za tento čin nese Josef II., syn Marie Terezie, který vydal Patent o zrušení nevolnictví. Venkované byli přijati do velkých měst kvůli získání práce – mohli se tak stát plnohodnotnými občany. Tím se město Loket poněkud rozvinulo.²⁰ Hrad Loket se stal především v 19. století velkou inspirací pro malíře a kreslíře, kteří se sem sjížděli z různých koutů Čech i zahraničí. Patří mezi ně například Niklas Wunsheim, Vincent Morstadt, Ludwig Ernst Buquoy a Johann Venuto, Pierre Corneillan. Loket v té době splňoval všechny parametry romantismu nastupujícího do Čech a obnovil se zájem o historii a umění. Gotický hrad zasazen v romantické krajině také velmi přitahoval lázeňské hosty z Karlových Varů. Z toho důvodu byly vystavěny kolem hradu altány a vyhlídky sloužící aristokratické/vyšší společnosti na procházky přírodou.²¹

Loket byl také oblíbenou destinací známého německého básníka Johanna Wolfganga Goetha, jenž se stal pak jedním z nejslavnějších návštěvníků města. Jeho poslední návštěva Lokte se datuje na 28. 8. 1823, kdy zde oslavil své 74. narozeniny. Goethe na Lokti miloval jeho polohu a gotický vzhled, kterým se do svých děl často inspiroval. Goethe v dopisu adresovaném Carlu Ludwigu von Knebelovi, z roku 1819, popisuje, jak navštívil Loket a spatřil zde zbytek meteoritického kamene. Dále v dopisu litoval, že tak pozoruhodný objekt byl rozřezán na kusy a rozdán do různých evropských měst.²²

Pracovní sílu potřebovala v té době nově založená porcelánka bratří Haidingerů, jejíž produkty byly velmi oceňované jak v Praze, tak například ve Vídni a dostaly uznání dokonce v Americe a Austrálii. Porcelánové výrobky můžeme i nadále vidět na hradu Lokti, vystavené v jednotlivých sálech hradu. Dokonce se k hradu přistavěl most přes řeku Ohři, aby bylo město více přístupné obyvatelům a návštěvníkům Karlových Varů, čímž ztratilo město středověkou nedostupnost a spíše lákalo obchodníky a zákazníky k menším

¹⁹ SMOLA, L., ROZSYPALOVÁ, K. *Loket pod lupou, zaostřeno na detail*. Loket: Národní památkový ústav, 2018, s. 32.

²⁰ *Patent Josefa II. o zrušení nevolnictví*. [Online]. Dostupné z URL: <<https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2021/04/labyrinth-1781-Patent-JosefaII-zruseni-nevolnictvi.pdf>>[cit. 2023-20-04].

²¹ ŠAMÁNKOVÁ, E., VODRA, J. *Loket, Státní hrad, město a památky v okolí*. Praha: STN, 1963, s. 38

²² Citováno z informační tabule *Básník Johann Wolfgang Goethe (1749-1832)*

řemeslníkům. K městu byla připojena trať k umožnění dostupnějšího a rychlejšího transportu zboží i lidí.²³

Při návštěvě města v dnešní době můžeme spatřit spoustu historických památek, z nichž největší dominantu tvoří hrad Loket – velmi rozmanitou budovu, stojící na žulové skále v meandru řeky Ohře, jejíž členitost je nejlépe vidět ze severní strany. Jedná se o jednu z nejjachovalejších středověkých architektonických památek celých západních Čech. Nejstarší částí je románská hranolová věž zakončená cimbuřím. Dále, co se románského slohu týče, můžeme vidět rotundu neboli původní hradní kapli obestavěnou severozápadním křídlem hradu. Tato rotunda byla přestavěna roku 1966 a uvnitř zbudováno točité schodiště. K románskému stylu se ještě řadí východní obvodová zeď a zbytky zdiva původního románského paláce pod věží. Další budované části hradu, konkrétně za vlády Lucemburků (např. Václava IV.) se již přenesly do stylu gotiky. Mezi tyto stavby řadíme Markrabský dům (nalevo od hradní brány), opevněné brány a nádvoří. Z období Lucemburků se dochovaly také nástěnné malby. V 16. a 17. století se renovovaly podhradní bašty sloužící k obraně a obsahující spoustu palebných zbraní. I přes rozsáhlé rekonstrukce si Loket dochoval autentickou podobu, a tak si zde návštěvníci mohou vychutnat atmosféru středověku i v dnešních dobách.²⁴

VLASTIVĚDA NA 1. STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Podle Rámcově vzdělávacího programu pro základní vzdělávání je předmět vlastivěda zařazován do vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět. Vlastivědy se dále týkají tři tematické okruhy této oblasti, kterými jsou:

- *Místo, kde žijeme* – Žáci se učí o jednotlivých místech ve svém okolí, vědí, jak se v jednotlivých zařízeních mají chovat, k čemu jsou jednotlivá místa v obci dobrá, jak je mohou s členy své rodiny využívat. Tato oblast je vhodná pro ukázky bezpečnosti na komunikacích a orientaci v obci. Věnujeme se také politickému uspořádání státu a životu v současné České republice.
- *Lidé kolem nás* – Oblast zahrnuje vztahy mezi lidmi, morální chování, toleranci a respekt mezi lidmi. Přípravuje žáka na fungování ve společnosti, kterou dobře zná (rodina, škola), ale i v nových sociálních skupinách (v obci, u doktora, v autobuse)

²³ ŠAMÁNKOVÁ, E., VODRA, J. *Loket, Státní hrad, město a památky v okolí*. Praha: STN, 1963, s. 39-42.

²⁴ HEŘMAN, J., VIZNER, J. *Hrady a tvrze západních Čech v rekonstrukcích a retrokresbách*. Brno: CPress, 2021, s. 135.

- *Člověk a čas* – Žáci chápou rozdíl mezi jednotlivými časovými úseky, znají obecné události historie naší vlasti.²⁵

Po obsahové stránce se vlastivěda zpočátku zabývá jevy a místy, jež jsou žákům blízká a navazujeme tak na předmět prvouka, jež žáci absolvovali od 1. do 3. třídy. Zpravidla se žáci prvního stupně poprvé s tímto předmětem setkávají ve 4. třídě ZŠ. Proto nejprve se žáky probíráme místo, kde žijí, kam chodí do školy, kde se často pohybují. Postupně během čtvrté a páté třídy, kdy se vlastivěda na základních školách běžně vyučuje, žákům představíme širší rozhled, než je pouze jejich rozsah pohybu. Dostaneme se postupně k obecným znalostem naší historie a ke vztahům mezi minulostí, přítomností a budoucností. Pěstujeme u žáků kladný vztah k minulosti a touhu bádát po kořenech svých předků nebo po významech dějů, se kterými se setkáváme dnes.²⁶

Vlastivědnou stránkou výchovy lze utvářet a formovat osobnost žáka a zároveň vzdělávací stránkou vlastivědy zajistit, aby se orientoval v minulosti i přítomnosti své vlasti. Nutno dodat, že vlastivěda má velmi úzký vztah s přírodovědou, kde se tyto dva předměty setkávají díky životnímu prostředí, vlivu lidské činnosti na přírodu a vývoj krajiny v porovnání přítomnosti a minulosti. Vlastivědu považujeme v českém školství za stavební jednotku pro následující předměty: dějepis, občanskou výchovu, rodinnou výchovu a zeměpis – s nimi žáci naváží na 2. stupni ZŠ.

Jak jsem již zmínila výše, vlastivěda zahrnuje poučení žáků o své vlasti, ale především nesmíme zapomenout na integrující funkci v oblasti výchovy, kterou nám vlastivěda přináší. Jako příklad bych uvedla multikulturní výchovu ve vlastivědném učivu, jejíž vyučování přispívá k mírumilovnosti a příjemnému soužití s druhými. Vedeme žáky k antirasismu a společenské úctě. Poskytujeme žákům informace o odlišnostech různých národů, kulturních a sociálních prostředí, ve kterých daní jedinci vyrůstají. Umožňování styku s lidmi odlišných kultur přinese žákům zkušenosti a porovnání si života svého s životy ostatních národů. Didakticky zařadíme některé aktivity do výuky vlastivědy, abychom žákům praktickou formou představili danou problematiku. Využíváme výukové materiály v podobě videí, ikonických textů, nástrojů a článků, na jejichž základě žák pozná dané rozdíly a vedeme ho k respektu a toleranci ostatních kultur. Seznámíme žáky také s rasovou nesnášenlivostí a otevřeně tuto problematiku řešíme v diskusích, vyjadřujeme názory, posuzujeme negativa.

²⁵ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [Online]. Dostupné z URL: <<https://revize.edu.cz/files/rvp-zv-2021-s-vyznacenyimi-zmenami.pdf>>[cit. 2023-06-04].

²⁶ Tamtéž

S multikulturní sférou se žák setkává denně na ulici, ve škole, v rodině a jinde. Dokonce i naši historii ovlivnily spousty dalších národů, proto je multikulturní výchova ve vlastivědě tak zásadním prvkem.²⁷

VLASTIVĚDNÁ EXKURZE

Školní exkurze je organizační metoda výuky, která neprobíhá v prostorách třídy nebo školy (mimoškolní prostředí). Lze tedy říci, že je to taková forma výuky, kdy žáci přirozenou cestou dokáží uplatnit předměty a jevy naučené ve škole v jejich přirozeném prostředí.²⁸

V minulosti našeho školství jsme se setkali s rozdílem mezi exkurzí a vycházkou, avšak v současné době se tyto dva pojmy od sebe tak striktně nerozdělují. Vycházka byla zaměřována především na bázi přírodopisné a exkurze souvisela především s lidskou činností – návštěva historických památek, továren, firem apod. Pojmy se během času prolínaly natolik, že se mezi nimi utvořila jen velmi tenká hranice z toho důvodu, že nelze plně oddělit vlastivědnou a přírodovědnou sféru, protože ať vyrazíme se žáky kamkoli, budou se pohybovat mezi oběma složkami, které na sebe i navzájem působí, a tak je spíše přínosnější mezi nimi vidět souvislosti a vzájemné ovlivňování.²⁹

Co se týče bezpečnosti žáků při pohybu mimo školní zařízení, řídíme se vyhláškou ke školskému zákonu. Vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, ve znění účinném od 1. 1. 2023, § 3 odstavec (1) říká: „Bezpečnost a ochranu zdraví žáků ve škole, při vzdělávání mimo místo, kde se uskutečňuje vzdělávání, a při akcích konaných mimo místo, kde se uskutečňuje vzdělávání, zajišťuje právnická osoba, která vykonává činnost školy, svými zaměstnanci, vždy však nejméně jedním pedagogickým pracovníkem. Zaměstnanec, který není pedagogickým pracovníkem, může ředitel školy k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví žáků určit pouze, pokud je zletilý a způsobilý k právním úkonům.“ Odstavec (2) říká: „Při akcích konaných mimo místo, kde škola uskutečňuje vzdělávání, nesmí na jednu osobu zajišťující bezpečnost a ochranu zdraví žáků připadnout více než 25 žáků. Výjimku z tohoto počtu může stanovit s ohledem na náročnost zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví žáků ředitel školy.“ Odstavec (3) říká: „Při akcích konaných mimo místo, kde škola uskutečňuje vzdělávání, kdy místem pro shromáždění žáků není místo, kde škola uskutečňuje vzdělávání, se zajišťuje bezpečnost

²⁷ MATUŠKOVÁ, A. *Prvky multikulturní výchovy ve vlastivědném učivu*. [Online]. Dostupné z URL: <<https://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/152/PRVKY-MULTIKULTURNI-VYCHOVY-VE-VLASTIVEDNEM-UCIVU.html>>[cit. 2023-10-04].

²⁸ SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 233

²⁹ HRADIL, F. *Vlastivěda na 1. stupni základní školy*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1985, s. 15.

a ochrana zdraví žáků na předem určeném místě 15 minut před dobou shromáždění. Po skončení akce končí zajišťování bezpečnosti a ochrany zdraví žáků na předem určeném místě a v předem určeném čase. Místo a čas shromáždění žáků a skončení akce škola oznámí nejméně 2 dny předem zákonným zástupcům žáků.³⁰

Podle uvedené literatury byly vlastivědné exkurze dříve méně časté než dnes. Abych si tuto hypotézu ověřila, sestavila jsem níže uvedený dotazník pro učitele 1. stupně dokazující, jak časté a oblíbené vlastivědné exkurze v dnešní době vlastně jsou.

Vlastivědnou exkurzi, jak už bylo řečeno, provozujeme v terénu. Je zde tedy zvýšená pravděpodobnost nebezpečí pro žáky. Pedagog dbá na dodržování jednotlivých pravidel, která na cestě uplatníme – kázeň a bezpečnost při práci, pravidla silničního provozu, jak se chovat k navštíveným památkám a místům. Učí žáky po celou dobu dbát o sebe samé ale i na okolí, abychom neponičili vzácné artefakty nebo veřejné či vlastní věci.

Zajišťujeme, aby byla exkurze přínosná i do budoucí výuky předmětu a dala se uplatnit. Z tohoto důvodu sestavíme přesný plán vycházky a odpovědně připravíme plán exkurze. Přesnou trasu prozkoumáme, čímž ověříme její bezpečnost a časovou náročnost. Zvážíme nejvhodnější prostředky, jak žáky na místo přepravit, promyslíme pracovní postup učitele i žáků během exkurze, zajistíme potřebné materiální pomůcky, které budou potřeba.³¹

Exkurzi považujeme za tzv. prožitek, jímž upevňujeme u žáků potřebné kompetence. Ve výuce používáme pojem „zážitková pedagogika“. Tímto typem pedagogiky působíme na žáky motivačně. Podstatou zážitkové pedagogiky je vlastní aktivita žáků, při níž získávají nové zážitky a učí se jimi. Autentický prožitek je základním obsahem psychiky – působí na naše emoce individuálně, protože na každého může daný prožitek působit jinak. Pojem prožitek nalezneme pod odborným názvem jako „duševní činnost“, což je součást vědomí/nevědomí. Prožitky nás provází denně. Učitel je ve třídě se žáky od toho, aby tyto prožitky pedagogicky ovlivňoval a byly tak žákům prospěšné. A právě vlastivědná exkurze je vhodným nástrojem pro učení se v souvislostech, nikoli studování pouze teoretických částí učiva. Jedná-li se o ojedinělou událost, kterou žáci ve škole zažijí, můžeme ji považovat za dobrodružnou. Dobrodružství je v knize Jiřího Kirchnera definované podle Bearda a Wilsona z roku 2004 jako „termín obecně naznačující výchovné, vzdělávací nebo rekreační aktivity – vzrušující, napínavé a představují fyzickou výzvu. Dobrodružství vyžaduje prvek

³⁰ Stránky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. [Online]. Dostupné z URL: <48-2005-1.1.2023.pdf >[cit. 2023-11-04].

³¹ HRADIL, F., *Vlastivěda na 1. stupni základní školy*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1985, s. 16.

skutečného nebo subjektivně vnímaného rizika, kterému je účastník v průběhu činnosti vystaven. Riziko může být fyzického, emocionálního, intelektuálního nebo materiálního charakteru.“³²

Abychom žákům zážitkovou akci v podobě exkurze udělali poutavou a zajímavou, držme se několika bodů sloužících jako „kuchařka“ pro úspěšnou činnost. Mezi zmíněné body zahrnujeme danou akci, jež je časově omezena (v našem případě se jedná o exkurzi), pozitivní zážitek, který si žáci z akce odnesou, podnětné a naučné prostředí, edukativní program, pestrost naučných aktivit, atmosféra a využití získaných dovedností a vědomostí. Od úspěšného splnění školní exkurze očekáváme rozvoj sociálních dovedností, fyzické kondice, fantazie a tvořivosti, budování úcty k přírodě a památkám, zábavy a inspirace.

FÁZE EXKURZE

- **Před exkurzí**

Do fáze před exkurzí zahrnujeme z pohledu učitele přípravu samotné akce, dále pak propagaci a zajištění informací účastníkům exkurze. Je zde velmi důležitá komunikace se žáky k přípravě na to, co je čeká, co naopak očekáváme my, jako učitelé. Proto se doporučuje, aby každý účastník obdržel dopis s předem sepsanými instrukcemi a parametry celé akce. Především dohlédneme na to, že jsou s instrukcemi obeznámeni především zákonní zástupci jednotlivých žáků.

- **Začátek exkurze**

Na začátku je důležité, abychom na žáky působili motivačně a abychom prohloubili zájem žáků se na cizí místo vydat. Atmosféra by měla být příjemná, přátelská a dobrodružná. V této fázi je důležité stanovit si se žáky pravidla, která budou po splnění náležitě odměněna. V opačném případě zvolíme vhodný trest za nedodržování kázně či instrukcí. Do začáteční fáze volíme především odlehčené aktivity na uvolnění a naladění se, avšak již zaměřené na dané téma, aby se žáci nenásilně naladili a případně zanesli do příběhu.

- **Jádro exkurze**

Intenzita programu se stupňuje, žáky čekají náročnější úkoly a aktivity, díky kterým dojdou snadněji k cíli. Jádro exkurze také zahrnuje odpočinek a pauzu od samotného

³² KIRCHNER, J., *Psychologie prožitku a dobrodružství pro pedagogiku a psychoterapii*. Brno: CPress, 2009, 15 s.

programu jak pro učitele, tak i žáky, aby se více uvolnili, splnili biologické potřeby a popřemýšleli o tom, co se doposud dozvěděli, co asi bude cílem exkurze, co je ještě čeká a vyměnili si veškeré pocity, dojmy a vědomosti se svými spolužáky.

- **Vrchol exkurze**

Nyní se nacházíme v nejdůležitější části exkurze, kdy vygraduje celá podstata její realizace. Vrchol by měl být splnitelný všemi účastníky exkurze. Vyvrcholení by mělo působit velkolepě a nezapomenutelně. Žáci si uvědomí důležitost celého jejich dne. Vrcholem akce elegantně uzavřeme celé téma a žáci odejdou s pocitem naplnění a obohacení, ale především odejdou s pocitem splněného cíle. Vrchol může mít podobu velmi náročné výzvy, kterou musí účastníci splnit. Tento typ vrcholu je nejpoužívanější a nejvhodnější pro žáky 1. stupně, protože nejlépe plní cíle zážitkové pedagogiky – když žáci překonají náročnou výzvu, rozšiřují si tím komfortní zónu.

- **Závěr exkurze**

Na závěr je nejefektivnější si udělat reflexi celé exkurze, abychom si se žáky zopakovali, co jsme prožili, jaké nové kompetence jsme díky exkurzi získali, a především si vyslechli zpětnou vazbu. Tím zjistíme, které aktivity se žákům nejvíce líbily, co naopak nebylo podle našich plánů a do příště by potřebovalo vylepšit. Hodnocení exkurze žáky můžeme pojmut zajímavou formou v podobě jednoduchých aktivit, aby například ikonickými texty vyjádřili základní emoce z akce. Další forma může být tentokrát verbálního způsobu, kdy každý žák například řekne tři slova, která ho jako první napadnou při pomyslení na právě skončenou událost. Sám učitel si zároveň udělá reflexi svého vedení, jednotlivých aktivit a jejich rozvržení. Dbáme na to, abychom exkurzi zakončili pozitivně – v příjemné atmosféře, nenecháme žáky odcházet s negativními pocity.

- **Po exkurzi**

Tato fáze se odehrává již ve školním přirozeném prostředí, kdy si připomeneme krátkým testem či dotazníkem celkové pojetí akce a zjistíme, co si žáci zapamatovali. Pro připomenutí si můžeme se žáky promítnout nasbírané fotky z akce a zavzpomínat na jednotlivá navštívená místa.³³

Motivace je jedním z nejdůležitějších prvků tvoření činností pro děti. Základem je, aby byl motivovaný a kladně postavený pedagog, aby mohl tyto vlastnosti předat žákům. Obecně platí pravidlo, že čím větší úsilí budou muset účastníci k činnosti vynaložit, tím

³³ SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: Grada Publishing, 2007, s.233

motivovanější musí být. Vhodnou motivací může být například zasazení exkurze do příběhu, jímž je pedagog bude provázet. Vracíme se zde opět k již zmiňovanému tématu dobrodružství. Vlastivěda je navíc předmět samotnými příběhy přímo překypující. Zařadíme exkurzi do tematického časového období a navštívíme místo týkající se daného období. Žáci si tak i dramaticky ztvární historickou událost a umocní se tak jejich edukace a prožitek.

I přesto, že exkurzi do detailu naplánujeme a myslíme si, že jsme plně připraveni, mohou nastat situace, kdy budeme muset improvizovat, protože nemůžeme odhadnout každou nastávající situaci. Hlavní je, zachovat chladnou hlavu a vybrat nejvhodnější možnost, jak situaci vykompenzovat. Uvedeme si základní problémy realizace dané akce. Nejčastějším úskalím bývá často špatný odhad. Ať už se jedná o chybný časový odhad nebo odhad žákovských dovedností, vždy najdeme cestu, jak včas dosáhnout cíle nebo jak pomoci žákovi k jeho dosažení. Může také nastat situace, kdy učitelé/vedoucí exkurze vedou nesnáze s nedostatečnou komunikací. Například zasazují exkurzi do odlišného příběhu, vysvětlují jinak pravidla aktivit nebo neplní předem stanovené pokyny. Tyto nesnáze můžeme napravit pravidelnou informovaností o plánované akci – vyhrazení si času na informativní schůzku. Utvoříme mezi vedoucími rámcovou představu o exkurzi. Co se týče pravidel jednotlivých činností s dětmi, může nastat situace, kdy pravidla nebudou vysvětlena srozumitelně a žáci nebudou u dané činnosti vědět, co od nich očekáváme. Tento problém zasahuje i do časového hlediska. Během aktivit ve skupinách i individuálních jsme neustále na pozoru a jsme pro žáky oporou, kterou lze vždy oslovit z důvodu pomoci, chápání a vysvětlení. Samozřejmě je důležité nezapomenout vzít si do cílové destinace potřebné materiály na výuku. Pro žáky připravíme náležitě pracovní listy, doprovodné učební materiály pro výuku vlastivědy a přesvědčíme se, že i žáci mají například psací potřeby, zápisníky a další potřebné materiály. Pokud se tak stane a zapomeneme potřebné výukové prostředky ve škole, nahradíme je elektronickými zařízeními. Nezapomínáme udržovat po celou dobu exkurze náležitou atmosféru pro posílení historického prožitku žáků. Během exkurze také nezapomínáme na pyramidu základních potřeb žáků. Během celé exkurze musí být stanoveny pauzy pro vykonání biologických potřeb – jídlo, toaleta, odpočinek.³⁴

Zařazením exkurze do výuky využíváme Komenského zásadu názornosti. Vystavujeme tak žáka jeho přímé zkušenosti s probíraným učivem. Žák má možnost přímého

³⁴ POLÁNEK, R. *Příručka instruktora zážitkových akcí*. Praha: Portál, 2008, s. 205.

pozorování právě se dějících jevů a procesů, což má za následek porozumění teorie v praxi – motivační prvky. Exkurze dělíme na několik typů:

- **tematická** – exkurze, která se využívá v rámci jednoho probíraného tématu ve školním vyučování,
- **komplexní** – exkurze, při níž se žák se sblíží s celým předmětem, kterému se ve škole věnuje,
- **úvodní** – tento druh exkurze zahrnuje počátek nějakého tematického celku, uvede žáka do tématu,
- **závěrečná** – závěrečná exkurze je naopak použita při zakončení tematického celku a umožňuje tak žákům uplatnit získané kompetence při jeho průběhu,
- **exkurze do muzeí, na výstavy apod.** – tyto exkurze jsou hodně obecné, kdy žák zapojí povědomí o různých tématech v jednotlivých předmětech.³⁵

Který z těchto typů exkurzí je nejvhodnější a nejúčinnější nelze jednoznačně určit. Záleží totiž na několika faktorech, a sice na probíraném tématu, na dostupnosti a dalších skutečnostech.

Pro efektivní a účinný průběh exkurze dbáme na důkladnou přípravu jak sebe, tak žáků. Učitel správně formuluje cíle exkurze a snaží se je postupně splnit. Dále pak zajišťuje formální povolení k přístupu do dané lokality, jak se správci objektu, tak s vedením ZŠ, v rámci níž bude exkurze probíhat. Je důležité zajistit dopravu žáků a doprovodu na místo a zpět, stravování. Dále organizační část zahrnuje také metodiku vedení exkurze tak, aby byla pro žáky efektivní – příprava výukových materiálů, diskusí, otázek apod.). Žákova připravenost na tento typ školní akce by měla zahrnovat seznámení se s cíli exkurze, s frontálními nebo individuálními úkoly, které od nich učitel očekává. Žáci jsou obeznámeni s bezpečností, dopravou, časovými údaji – odjezd, příjezd, stravováním a celkovým vybavením na cestu, pokyny a pravidly a dalšími důležitými informacemi ohledně výjezdu.

ZPRACOVÁNÍ A HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ EXKURZE

K celkovému hodnocení průběhu exkurze by vždy mělo dojít v co nejkratším čase od doby konání, a to již ve školním prostředí, protože v závěru exkurze na to není čas ani prostor – zde pouze vybereme vypracované didaktické materiály od žáků, aby mohly projít kontrolou. Ve třídě si následně rozebíráme jednotlivé úkoly, analyzujeme postupy při jejich řešení a

³⁵ ŠTÁVA, J. Organizační formy vyučování – pojem. [Online]. Dostupné z URL: <https://is.muni.cz/el/ped/jaro2017/SZ7BP_SDi1/Organizacni_formy_vyucovani_2016.pdf>[cit. 2023-07-04].

hodnotíme výsledky. Společně si formou diskuse připomínáme zážitky a získané nové informace – tímto způsobem dostáváme zpětnou vazbu od žáků vzhledem k prožité exkurzi. Otevřeně necháváme žáky hovořit o názoru na navštívené místo a kontrolujeme, zda byly naplněny cíle stanovené na začátku exkurze. Někteří žáci mohou například vytvořit referát o tomto zážitku, v rámci mezipředmětových vztahů můžeme navázat na exkurzi kresbou nebo výrobou tematických prvků. Vyučující nakonec žákům sdělí komplexní hodnocení celé exkurze, kde se může samozřejmě dostat i na individuální hodnocení žáků při práci a celkové účasti akce – posuzuje se chování, plnění zadání, výsledky při práci s pracovními listy apod.³⁶

³⁶ KRÁLÍČEK, I., BÍLEK, M. Exkurze jako stěžejní organizační forma výuky v muzejní didaktice. [Online]. Dostupné z URL: <http://pdf.uhk.cz/muzdid/materialy/Exkurze_kralicek_bilek.pdf>[cit. 2023-07-04].

2. PRAKTICKÁ ČÁST

EXKURZE DO MĚSTA A NA HRAD LOKET

Exkurze je zařazena do předmětu vlastivěda 4. ročníku základní školy. Žáci v tomto ročníku vlastivědy poprvé otvírají téma historického vývoje naší vlasti, proto touto exkurzí na hrad budou moci navázat v právě pro ně aktuálním učivu a lépe si tak přiblíží probíranou látku. Pro žáky jsem tuto exkurzi navrhla z toho důvodu, že hrad Loket (Obr. 4) byl v historii natolik významný, že můžeme sledovat, jak se ho dotkla každá etapa naší minulosti – vládnoucí rody, války, obchody a apod. Při návštěvě hradu mě zaujala především expozice o Karlu IV. Exkurzi bychom tedy zařadili do již probraného učiva, aby pojala fixační účely a žákům 4. třídy připomněla tohoto významného panovníka. Hrad Loket zaujímá v životě Karla IV. významnou roli, a tak při Lokte využijí získané vědomosti a více je obohatí a prožijí. Proto bych orientačně zařadila exkurzi ve 4. třídě až do 2. pololetí.

Vlastivědnou exkurzi zařazuji do tří tematických okruhů RVP:

- Místo, kde žijeme – Žák prohloubí informace o místě poblíž svého bydliště.
- Lidé kolem nás – Žák pozná rozdíl života a hodnot lidí v minulosti a současnosti.
- Lidé a čas – Žák se orientuje na časové ose a chápe rozdíly jednotlivých časových období.³⁷

PŘÍRUČKA PRO UČITELE

Po celou dobu exkurze se pedagog snaží žáky nějakým způsobem motivovat a edukovat zároveň, a tak využívá všech možných prostředků, aby i čas strávený na cestě co nejefektivněji využil. Ve škole si vyučující s žáky v rámci přípravy na exkurzi opakuje tematické písně o hradech (viz kapitola Příprava na exkurzi se žáky ve škole). Mohou je zahrnout i jako motivační zpěv při chůzi nebo v dopravních prostředcích – během dlouhé cesty autobusem (ať už přímým/objednaným – Plzeň – Loket, nebo meziměstským Plzeň – K. Vary) pedagog vypráví/opakuje s žáky o hradu Loket různé zajímavosti a skutečnosti, které během vyučování vlastivědy (v přípravné části na exkurzi) zmiňoval, aby žáky na exkurzi vhodně motivoval. Příklady otázek, jimiž pedagog pomůže žákům vzpomenout si na důležité informace ohledně Lokte:

- Kdo nás pozval na hrad Loket? (jméno a funkce – Vladislav I., zakladatel hradu)

³⁷ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.* [Online]. Dostupné z URL: <<https://revize.edu.cz/files/rvp-zv-2021-s-vyznacenyimi-zmenami.pdf>>[cit. 2023-06-04].

- Který český panovník byl jako malý na Lokti vězněn svým otcem? Jak se jmenovali? (Karel IV., Jan Lucemburský)
- Která řeka obtéká hrad Loket? (Ohře)
- Vyjmenuj 3 středověká řemesla. (hrnčířství, ševcovství, kovolitectví...)

Další forma motivace, kterou po cestě se žáky může využít je vyprávění pověstí o Lokti. Zvolila jsem dvě, dle mého názoru, pro žáky nejzajímavější.

Pověst o Štrakakalovi

Kdysi dávno se na hradě Lokti objevil jeden malý mužíček, a už nikdy hrad neopustil. V jedné ruce drží knihu a ve druhé hřeben. Jeho úkolem je procházet se po hradě a kontrolovat neučesané návštěvníky, zejména děti. Pokud někoho takového objeví, udeří ho knihou do zad a hřebenem učeše. Před vstupem na hrad, si proto všichni musí zkontrolovat, že mají upravené vlasy, pak na ně skřítek Štrakakal nemůže.³⁸

Pověst o Svatošských skalách (Obr. 5)

(Tato pověst má několik verzí, zvolila jsem záměrně kratší z nich, aby nebyla pro žáky příliš zdlouhavá.)

Ne nadarmo se Svatošským skalám přezdívá svatební průvod. Žil kdysi jeden rolník, který našel v lesích opuštěné nemluvně. Nevěděl, co si s ním počít, protože by ho sám neuživil, a tak ho odnesl na šlechtický loketský dvůr. Tam se chlapce hned ujali a vychovali ho. Dostal jméno Jan Svatoš (Hans Heiling). Vyrostl z něj pohledný, zvědavý muž. Často se rád toulal sám po lesích v okolí Lokte.

Jednoho dne, když rozjímal na břehu řeky Ohře, zjevila se před ním nádherná vodní víla. Jan toužil po poznání magie a kouzel, a tak, když se zeptal víly, zda ho těmto čarám naučí, musel slíbit, že se nikdy s žádnou pozemskou ženou neožení a zůstane věrný pouze víle. Samozřejmě víle slib dal, ale co čert nechtěl, uběhlo pár let a Jan se vydal do světa, aby se přiučil různým, novým dovednostem. Na svých cestách potkal dívku, do které se bezhlavě zamiloval. Tížil ho slib daný víle, ale nemohl si i přesto pomoci. Myslel si, že už natolik zná umění magie, že dokáže vílu přemoci.

Odvedl tedy svou vyvolenou na hrad Loket, aby ji představil ve svém rodišti a za nedlouho se chystala, nedaleko hradu Loket, u řeky Ohře, jejich překrásná svatba. Během obřadu, kdy byl ženich připraven říci své „ano“, se najednou vody Ohře rozestoupily, obloha potemněla a ze dna vyvstala zhrzená vodní víla. Jan věděl, že musí zabránit víle, aby jeho svatbu nepřekazila a nikomu neublížila. Víla byla však stále daleko silnější než

³⁸ Citováno z informační tabule *Štrakakal*

on, a než stačil něco udělat, víla všechny svatebčany (i nevěstu a ženicha) proměnila v kámen.³⁹

(Ve variantě pronajatého autobusu provedeme se žáky vycházku od hradu směrem ke Svatošským skalám a skalní útvary žákům naživo představíme. Ve variantě veřejnou dopravou, kdy nezbude čas na vycházku ke Svatošským skalám, ukážeme tyto skalní masívy na obrazu, který se nachází na hradě Loket (Obr. 5).

PLÁN DOPRAVY

Míst, odkud na Loket můžeme přijet, je celá řada. Jako základní výchozí bod jsem si pro zde uvedený plán exkurze zvolila základní školu v Plzni. Místo výjezdu bude tedy Plzeň.

Pro volbu dopravy navrhuji dvě varianty. Buď využít dopravní prostředek ve formě meziměstského autobusu a vlaku, nebo objednat soukromý autobus pro přepravu pouze dané třídy žáků. První varianta má nevýhodu v tom, že jsme striktně odkázáni na časový plán, aby se třída pomocí hromadné dopravy stihla včas vrátit zpět do Plzně. Výhodou naopak je levnější jízdné. Druhá varianta je zvýhodněna kratší dobou přepravy, tudíž by se ušetřený čas využil k návštěvě Svatošských skal (viz kapitola Rozšíření exkurze o okruh Svatošských skal). Zároveň se ale jedná o finančně náročnější možnost vzhledem k pronajmutí celého autobusu.

ČASOVÝ HARMONOGRAM EXKURZE (PŘEPRAVA HROMADNOU DOPRAVOU)

6:40 – sraz na hlavním nádraží v Plzni

7:07 – odjezd vlakem z Plzně do Karlových Varů-Dvory

9:25 – příjezd do Karlových Varů-Dvory a přesunutí na stanici Karlovy Vary, Sklářská

9:38 – odjezd vlaku z Karlových Varů, Sklářská do Lokte

9:57 – příjezd do Lokte a pěší přesun k hradu

11:00 – zahájení objednané prohlídky hradu s průvodcem

12:00 – konec prohlídky, začátek pauzy na svačinu

12:30 – práce s pracovním listem

14:00 – celkové ukončení exkurze, odchod z hradních prostor

³⁹ NEJEDLÝ, P. Svatošské skály aneb Po stopách jednoho svatebního průvodu na Karlovarsku. [Online]. Dostupné z URL: <<https://www.cestomila.cz/clanek/1298-svatosske-skaly-aneb-po-stopach-jednoho-svatebniho-pruvodu-na-karlovarsku>>[cit. 2023-08-04].

14:23 – odjezd autobusem z Lokte do Sokolova a přestup na vlakové nádraží

14:49 – odjezd vlaku do Plzně

16:49 – příjezd do Plzně a předání žáků zákonným zástupcům

ČASOVÝ HARMONOGRAM EXKURZE (PŘEPRAVA PRONAJATÝM AUTOBUSEM)

6:40 – sraz u příslušné základní školy

7:00 – odjezd autobusu (Plzeň – Loket)

8:30 – příjezd do města Loket

9:00 – zahájení objednané prohlídky hradu s průvodcem

10:00 – konec prohlídky

10:05 – práce s pracovním listem

11:25 – ukončení práce z pracovního listu

11:30 – přestávka na svačinu

12:00 – odjezd autobusem směrem ke Svatošským skalám

12:15 – Výstup z autobusu, pěší transport ke Svatošským skalám

12:45 – Příchod ke Svatošským skalám, představení pověsti o nich

13:10 – přestávka

13:30 – Odjezd autobusu (Loket – Plzeň)

15:00 – Příjezd do Plzně a předání žáků do družiny nebo zákonným zástupcům

Exkurze je rozdělena na dvě obecné části – část teoretická a část praktická. V teoretické části si žáci vyslechnou informace o hradu Lokti díky průvodci, který nás seznámí s jeho historií a provede po přístupných prostorách. V praktické části budou žákům rozdány pracovní listy s úlohami zaměřenými na získané poznatky o hradu a jiné tvůrčí aktivity. Žáci budou moci využívat prospektové letáčky, informační tabule, průvodcovský text hradu, ale i své poznámky z výuky vlastivědy.

OBSAH PROHLÍDKY HRADU

Žáky si hned u vstupu do hradu převezme pan průvodce, který celou skupinu provede všemi přístupnými zákoutími a popíše, co se na hradě, na konkrétních místech, událo. Žáci se dozví, jak se hrad napříč stoletími proměnil, a kdo na něm ze známých historických osobností

působil. Žáci budou mít možnost navštívit nejprve nádvoří hradu, a poté z něj přejdou do jednotlivých věží, sklepení, budov a chodeb. K návštěvě jsou zpřístupněny tato místa: markrabství, věž, vězení, rotunda, východní křídlo, hejtmánství, křídlo při věži a místo Skalní světnice, kde dříve stál románský palác. Během procházení jednotlivých částí hradu se žáci mohou setkat s výstavou středověkých exemplářů, ale i novodobého umění, nejčastěji propůjčeného z karlovarského muzea.

Hned po průchodu hlavní hradní bránou můžeme po pravé straně vidět dva **kamenné kříže** (Obr. 7). První z nich je jednoramenný kříž pocházející z roku 1639. Byl postaven v Lokti nad Cínovým potokem jako vzpomínka na zavražděného karlovarského starostu. Převezen na hrad byl z důvodu ničení kříže vandaly v roce 1934. Druhý kříž gotického vzhledu byl součástí zdi kostela sv. Jana, avšak v roce 1926 byl také převezen na hrad Loket. Uvádí se, že nese souvislost s popravou Niklase von Persteina v roce 1490. U křížů můžeme dále spatřit uložené původní **katapultové koule** (Obr. 7) zanechané zde švédskou armádou při obléhání hradu za třicetileté války (17. století).⁴⁰

V tomto období (k roku 2023) můžeme v prostorách hradu spatřit například historické **formy na perníky** (Obr. 8), vyráběné především z hruškového dřeva a zahrnující obor xylografie, týkající se dřevorytectví (ukázka různých vzorů vyrytých do forem). Žáci se mohou blíže o těchto dochovaných kuchařských pomůckách dozvědět pomocí popisných tabulí.⁴¹

Další zajímavou ukázkou na loketském hradě je replika tzv. **loketského meteoritu** (Obr. 9). Pravý meteorit, o rozměrech 50 x 30 x 20 cm a vážící okolo 106 kg, pochází přibližně z 2. poloviny 14. století a je umístěn v několika evropských muzeích, neboť byl rozdělen na menší části.⁴²

V dalším oddělení jsou ukázky z navracených loketských sbírek zahrnující například prezentaci **dobového nábytku** (Obr. 10) od konce 18. do počátku 20. století. Žákům položí pedagog otázku, který nábytek vidí, a jak se ne/liší od našeho novodobého (postele, skříně, křesla, stolice, police, truhly, židle apod. – použití jiných materiálů pro výrobu). Místnost vedle obsahuje spoustu **křesťanských soch** (Obr. 11) také z let 18. – 20. století. Žákům jsou položeny tyto otázky: „Které historické osobnosti byly prohlášeny za svaté? Jaké jsou atributy svatých?“ Spatříme zde například sochu sv. Ludmily, což byla česká kněžna, manželka knížete Bořivoje I. (první Přemyslovec). a babička sv. Václava. Za jejího života

⁴⁰ Citováno z informační tabule o křížích (bez názvu).

⁴¹ Citováno z informační tabule *Formy na perníčky*.

⁴² Citováno z informační tabule *Loketský meteorit*.

proběhlo v Čechách přijetí křesťanství. Ukážeme žákům sochu sv. Ludmily a necháme je pojmenovat atributy, které jsou s ní spjaty. (knížecí koruna a závoj, kterým byla uškrcena). Další nejčastěji zobrazovanou sochou na loketském hradě je Ježíš Kristus (konkrétně Ukřižování Ježíše Krista). Kristus má pro křesťanství obzvláště výjimečný význam, neboť je považován za mesiáše trpícího za lidské hříchy. Opět nechá pedagog žáky, aby vyjmenovali příslušné atributy. (kříž a tělo Kristovo, trnová koruna, zranění, nápis INRI = Ježíš Nazaretský král židovský).

Nově se na hradě prezentuje, po pravé straně před vstupem do sklepení, „**umění brku**“, kde si návštěvníci mohou vyzkoušet, jak se tehdy ve skriptoriu – písařských dílnách psaly iluminované rukopisy. Tento workshop připomíná, že kdysi se veškeré knihy opisovaly ručně za pomoci inkoustu a pera. Nejčastěji se opisovaly Bible, duchovní sborníky, chorálové zpěvy apod.⁴³

Co však může školní exkurzi velmi obohatit, je nově vystavená **expoze, věnovaná jednomu z nejznámějších panovníků, a tím je Karel IV.** (Obr. 12), jenž sám na Lokti často pobýval. Expozice obsahuje zobrazení panovníka ve vitráži a několik doprovodných tabulí s úkoly, týkajícími se života Karla IV. (tabule s úkoly jsou zařazeny do zadaných aktivit v rámci pracovního listu).

Nejnavštěvovanějším místem hradu je žalář. Tento prostor je oživen audiovizuálními efekty. Jedná se o **ukázkou práva útrpného** (Obr. 13). Už při procházení po strmých schodech dolů do sklepení mohou návštěvníci z reproduktoru slyšet nahraný křik a sténání, jež imitují utrpení všech, kteří se octli na loketských mučicích nástrojích. Zážitek je velmi intenzivní a někteří žáci by takovou atmosféru nemuseli dobře snášet. Ujistíme se tedy, že chtějí všichni opravdu do sklepení vstoupit. (Ideálně toto projednáme již před exkurzí s rodiči na informativní schůzce – viz kapitola Příprava organizace exkurze). Pokud by někdo nechtěl, nenutíme žáky těmito prostory projít a zajistíme jim náhradní program (viz kapitola Náhradní program na místo návštěvy expoze Práva útrpného). Expozice útrpného práva přináší ukázkou natahování na skřípec, zadržování za živa, cejchování (pálení), věšení, vsazení do klády. K vidění jsou také jednotlivé mučicí nástroje, jako například železná panna, vodní lavice, osel, inkviziční židle (španělská židle) a další. Po průchodu žalářem nás čeká odbočka ke strmým schodům vlevo, kde navštívíme prostory později rozšířené věznice (věznice obsahuje 5 pater). Ta byla zbudována v letech 1792–1802 za pomoci státu, čímž byl objekt zachráněn a přestal, díky tomuto novému využití, chátrat.⁴⁴

⁴³ Citováno z informační tabule *Ovládněte umění brku*

⁴⁴ Citováno z informační tabule o vězení (bez názvu)

Náhradní program na místo návštěvy expozice Práva útrpného

Během toho, co ostatní navštíví expozici Práva útrpného s jedním pedagogem, druhý pedagog se věnuje náhradnímu programu se žáky, jimž návštěva expozice, po konzultaci se zákonnými zástupci, nebyla doporučena. Žáci se s druhým vyučujícím dostaví na nádvoří, kde je možnost sezení. Časový odhad náhradní aktivity je vypočítán na 7 minut, aby se pak skupina mohla plynule přidat nazpět ke zbytku třídy a pokračovat v prohlídce.

Aktivita by měla nahradit informace, o které žáci přijdou při neúčasti prohlídky Práva útrpného z důvodu nepříjemné atmosféry.

Náplní náhradní aktivity tedy je představení mučících nástrojů pouze ve vizuální podobě – ikonické texty předem připravené pedagogem. Žáci se posadí u stolu na nádvoří a vyučující na něm rozprostře ikonické texty a zároveň vedle položí karty s jejich názvy. Žáci mají za úkol podle jejich uvážení seřadit IT s názvy. Když mají hotovo, vyučující zadání zkontroluje. Následuje přestavení jednotlivých druhů mučení a mučících nástrojů.

V křídle při věži se nyní pro veřejnost vystavuje **historický porcelán** (Obr. 6), datovaný především k 19. a 20. století. Vzhledem k minulosti města je porcelán nedílnou součástí loketské historie, proto zde žáci mohou spatřit umění ruční malby na porcelán, a především různorodé tvary předmětů vyrobených z porcelánu. Zejména je zde k vidění nádobí – hrnky, podšálky se šálky, mísy, talíře, džbány, konvice, cukřenky apod., poté jsou tu dýmky, vázy o velikosti až 1 metru, dekorativní předměty (sošky), svícný a spoustu dalších. Nejčastější tematikou maleb jsou květinové motivy. Porcelánové výrobky, které jsou zde k vidění pocházejí nejčastěji z porcelánek v Horním Slavkově nebo přímo z Lokte. Sbírkou porcelánu doplňuje i sklo významné karlovarské sklárny Moser.⁴⁵

Vyučující podá žákům otázku: „K čemu slouží lázeňské pohárky?“ (Pohárky jsou vhodné pro ochutnávání lázeňských pramenů. V tomto případě je lze využít v Karlových Varech, což je u Lokte nejbližší lázeňské město. Do pohárku se natočila voda z pramene a následně za pomoci jeho dlouhého „krku“ konzumovala). Dále žákům podá otázku: „Kdo takové porcelánové předměty využíval?“ (Samozřejmě byl porcelán v 18. a 19. století drahý a nemohl si ho dovolit jen tak někdo. Z porcelánového nádobí jedly pouze vyšší vrstvy společnosti – např. šlechtici).

Během prohlídky absolvujeme také rozsáhlou **expozici historických zbraní** (Obr.14). Žáci na vlastní oči uvidí palné i chladné zbraně, ukázky středověkých rytířských brnění, což je tzv. plátová zbroj. Tato jezdecká renesanční zbroj je anatomicky navržena, aby chránila

⁴⁵ Citováno z informačních popisků na hradě Loket

zranitelná místa na těle. Kompletní plátový oděv byl dokončen na počátku 15. století.⁴⁶ V expozici zbraní jsou dále vystavené vojenské výstroje skládající se z přilbic, rukavic, bot, kroužkových košil a holenní brnění/plátových nohavic. Loketská sbírka se v této části pyšní především malovanými dřevěnými střeleckými terči z 18., 19., a 20. století (Obr. 15). Na terčích lze spatřit podobizny významných osobností, pověstí, okolní přírodu nebo významné historické události.⁴⁷

Ve Velkém sálu budovy bývalého hejtmanství byly objeveny **nástěnné malby** (Obr. 16), pocházející z let přestavby objektu za vlády Václava IV. (14. stol.). Malby byly provedeny technikou secco. Je na nich vyobrazen pohled na hradby Lokte s ovocnými stromy, kvetoucími květinami a ptactvem. Během času byly malby zabílené – v 16. století sál zdobily jen lineární motivy a zastavěné 25 cm silnou cihlovou plentou. Až v roce 1986 byly nalezeny a poté i zrestaurovány.⁴⁸

Interiéry hradu po celou prohlídku zdobí nejčastěji **olejové malby**. S jedním takovým obrazem se setkáváme i v jednom ze sálů hradu. Jsou na něm vyobrazeny Svatošské skály. Dílo namaloval loketský profesor a malíř Josef Paulus v roce 1902 (viz Obr. 5). Svatošské skály jsou skalní útvar, vzdálený asi 6 km od hradu Loket a podle pověsti představují útvary zkamenělý svatební průvod.⁴⁹

Poslední zajímavou výstavou, kterou hrad nabízí, je **sbírka archiválií města Loket**. Síň, ve níž se archiválie nachází, obsahuje rozsáhlé posezení a na stěnách umístěné kopie dokumentů loketské historie (jak jsem se dozvěděla od pana kastelána, originální dokumenty jsou umístěny ve Státním archivu v Jindřichovicích). Nejstarší dochovanou archiválií je listina pocházející z 31. října 1352. Byla sepsána Karlem IV. (Obr. 17) a uložena kupcům z Lokte a Ostrova. Listina obsahuje soupis cest, jenž mají při transportu různého zboží kupci používat. Dokument je psán latinou na pergamenovém listu měřící 29x22 cm. Na dolním přehybu listu je na červenožlutém provázku umístěna pečeť z přírodního vosku zobrazující panovníka na trůnu.⁵⁰

⁴⁶ Citováno z informační tabule *Plátová zbroj*

⁴⁷ Citováno z informační tabule *Malované dřevěné střelecké terče*

⁴⁸ Citováno z informační tabule *Nástěnné malby z Velkého sálu budovy Hejtmanství*

⁴⁹ Citováno z informační tabule *Svatošské skály*

⁵⁰ Citováno z informačních tabulí *Kouzlo dokumentu ze starších archiválií města Lokte*

Rozšíření exkurze o okruh Svatošských skal (v případě přepravy žáků předem objednaným autobusem)

Po skončení exkurze a vypracování pracovního listu s doplňujícími aktivitami, pedagogy a žáky odveze pronajatý autobus blíž k přírodnímu úkazu – Svatošským skalám. Pokud žákům nebyla vyprávěna pověst (viz kapitola Příručka pro učitele) o Svatošských skalách v autobuse cestou do Lokte, nyní je příležitost tak učinit (během pěší cesty ke skalám nebo přímo u nich). Žáci si díky pověsti lépe asociují útvary skal se svatebním průvodem, a tak má zde pověst motivační funkci.

Svatošské skály (Obr. 5) jsou vysoké žulové stěny, ležící mezi Loktem a Karlovými Vary, které se během let vytvořily řekou Ohří – údolím oddělila velký žulový masív. Svého aktuálního vzhledu dosáhly působením vody, mrazu a větru – sloupovitý tvar. Jednotlivé pilíře, hranoly a jehlany připomínají svatebčany ze zmíněné pověsti. Můžeme žákům názorně ukázat ženicha a nevěstu, muzikanty, tchýni s tchánem, oddávajícího a svědky.⁵¹

METODICKÉ POKYNY K EXKURZI PRO UČITELE

Třída: 4.

Počet žáků: 21

Výukový předmět: vlastivěda

Časový rozsah: 1 den

Výukové formy: frontální, frontálně-individuální a skupinová práce

Výukové metody: fixace učiva, použití osvojeného učiva

- Slovní metody – práce s textem, výklad, vyprávění, rozhovor, diskuse
- Názorně-demonstrační metody – práce s ikonickými texty, pohyb v tematickém místě
- Dovednostně-praktické metody – užívání nástrojů

Klíčové kompetence – k učení, občanské, komunikativní

Očekávané výstupy:

- Žák dodržuje stanovená pravidla při výuce mimo školu
- Žák dodržuje pravidla slušného chování na veřejnosti
- Žák neničí cizí majetek
- Žák se orientuje na číselné (časové) ose
- Žák přiřadí k danému letopočtu století

⁵¹ Svatošské skály. [Online]. Dostupné z URL: <<https://www.hradloket.info/svatosske-skaly/>>[cit. 2023-24-04].

- Žák na základě ikonického textu pozná středověké řemeslo
- Žák písemně odliší u nás pěstované suroviny od dovážených
- Žák vypočítá matematické příklady a na základě jejich výsledků vyluští tajenku
- Žák písemně odliší pravdivé výroky od nepravdivých

Mezipředmětové vztahy:

Přírodopis – ukázka přírodních materiálů pro výrobu středověkých předmětů a stavbu hradu, poznávání rostlin a živočichů při cestě na hrad a z něj, ukázka žulového masívu – Svatošské skály

Český jazyk – práce s textem, práce s informačními tabulemi

Výtvarná činnost – malba hradu temperami

Hudební výchova – zpěv písní: Na Lokti, Okoř

Matematika – písemné sčítání a odčítání, násobení a dělení v pracovním listě

V rámci této výuky chci u žáků rozvíjet jednotlivé kompetence, a to především pak při realizaci navržené exkurze na hrad. Jedná se o kompetence:

- K učení** – Žák vyhledá a utřídí získané informace a následně je na základě pochopení využije v procesu učení, ale i v praxi. Praxí je zde konkrétně myšlena exkurze, díky níž se žák ocitne na místě, o kterém doposud získával pouze teoretické znalosti a nyní nachází spojitost mezi realitou a teorií. Žák vyhledává a třídí nové informace a prováže je s nově získanými. Žák chápe cíl učení, proč nové informace získává.⁵²
- Občanskou** – Žák respektuje a cení si svých předků, historie a kulturního dědictví své země. Žák také chápe společenská pravidla, dodržuje zákony a chápe základní principy společnosti. Například popíše rozdíl mezi životem ve středověku a životem dnešní doby. Žák si je vědom, že pracuje v kooperaci se svými spolužáky a respektuje tedy i své vrstevníky a pedagoga, který exkurzi organizuje.⁵³
- Komunikativní** – Žák verbálně i neverbálně vyjadřuje své názory, myšlenky a získané vědomosti. Rozumí různým typům sdělovacích prostředků – textům, ikonickým textům, záznamům. Žák především komunikuje ve skupině a kooperuje se svými vrstevníky. Je schopen na základě komunikace argumentovat, vytvářet kompromisy, diskutuje a obhajuje své názory.⁵⁴

⁵² BĚLECKÝ, Z., HAUSENBLAS, O., HUČÍNOVÁ, L. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický. 2007, s. 20.

⁵³ Tamtéž, s. 54.

⁵⁴ BĚLECKÝ, Z., HAUSENBLAS, O., HUČÍNOVÁ, L. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický. 2007, s. 36.

Metodická příručka, je vhodný materiál, jak pracovat s navrženými metodickými aktivitami, a jak správně zorganizovat celou exkurzi na hrad Loket. Příručka popisuje, jak postupovat při jednotlivých částech exkurze a také se týká pracovního listu, vytvořený pro tento účel. Nalezneme zde požadované odpovědi a řešení konkrétních otázek, vyplněná jednotlivá cvičení a návody na hry. Příručka dále obsahuje detailní postupy a metodiku k exkurzi.

Exkurze a didaktické materiály k ní jsou připraveny za účelem upevnování učiva. Žáci by tedy o probírané látce měli již vědět základní informace a pracovat se získanými vlastivědnými kompetencemi, jež se budeme jako učitelé snažit u žáků rozvíjet a prohlubovat. Neměli bychom také zapomenout na finální fixační část, ta je uvedena v závěru exkurze.

Příprava organizace exkurze

Nejprve pedagog zvolí vhodný termín exkurze a konzultuje ho s vedením školy, aby dostal povolení opustit se žáky v rámci výuky prostory školy. Zvolí pomocný dozor při přepravě a doprovodu žáků na místo. Informuje o nadcházející exkurzi zákonné zástupce všech zúčastněných žáků, aby měli zajištěný včasný příchod na počáteční místo a zároveň i přímé vyzvednutí v závěru akce.⁵⁵

Nejvhodnější možností je sezení zákonných zástupců do školy na konzultační schůzku ohledně exkurze (lze i písemně – email, žákovská knížka apod.). Důležitými faktory pro poradů s rodiči je samozřejmě plán celé exkurze, vhodné oblečení žáků, dostatek jídla/pití a financí. Vyučující dále konzultuje důležitý fakt, že se na hradě nachází expozice Útrpné právo, kde může nastat kritická situace z důvodu nepříjemné atmosféry a vizualizací drastických scén. Vyučující tedy žádá o souhlas/nesouhlas zákonných zástupců daného žáka pro vstup do této expozice.

V neposlední řadě pedagog kontaktuje personál hradu, aby zajistil průvodce a konzultuje s nimi vhodnost námi zvoleného termínu a času, popřípadě tyto náležitosti uzpůsobí aktuální situaci.

Příprava na exkurzi s žáky ve škole

Přípravná část exkurze se zásadně odehrává poslední školní den před exkurzí. Vyučující předá žákům vytvořený pergamen (Obr. 18), na kterém údajný zakladatel hradu, kníže Vladislav I., zve žáky na Loket, aby jim představil jeho historii i sebe samého. Díky dopisu se žáci dozví, kam pojedou, co tam budou dělat, a kdo je pozval. Nenásilně tak zapojíme

⁵⁵ PETTY, G. *Moderní vyučování*. Praha: Portál, 1996, s. 270.

exkurzi do vlastivědného učiva a pomocí motivačního dopisu obeznámí pedagog žáky s exkurzí. Následně pak žáky dostatečně seznámí s terénní výukou, stanoví seznam povinných věcí, které si na akci s sebou vzít. Poučí žáky o bezpečnosti na cestě – stanovení pravidel, sdělí cíl exkurze a její průběh (viz kapitola Fáze exkurze – před exkurzí). Nesmí však zapomenout žáky dostatečně namotivovat na místo, kde exkurze bude probíhat – hrad Loket. Na hodině vlastivědy vyučující představí stručnou historii hradu.

- V rámci tematického okruhu Místo, kde žijeme, si vyznačíme na mapě ČR, kde se město Loket nachází (západní Čechy, Karlovarský kraj, okres Sokolov) a zmíníme známá místa v okolí (Slavkovský les, Karlovy Vary, protéká jím řeka Ohře).
- Na interaktivní tabuli promítneme fotografie města a hradu Loket.
- V rámci hudební výchovy se s žáky naučíme píseň o hradu Loket s názvem Na Lokti od Ivana Mládka z roku 1983. Tu jim pomocí interaktivní tabule zprostředkujeme. Další písní, kterou můžeme žáky namotivovat je píseň Okoř (autor neznámý). Mohla by nastat situace, kdy si v písni budeme muset se žáky vysvětlit pár ojedinělých slov. Každý žák proto obdrží texty písní (Obr. 19 a 20), aby ho mohl před sebou číst a píseň se tak lépe naučil. Text bude žákům zprostředkován i během cesty na exkurzi – motivační zpěv.

Cestou na exkurzi/z exkurze

Během dlouhé cesty v dopravním prostředku si vyučující se žáky zkrátí čekání tím, že si zazpívají naučené písně s tematikou hradu (Na Lokti, Okoř). Texty písní má každý žák u sebe. Mimo písní pedagog žáky motivuje pověstmi spjaté s Loketským hradem. (viz kapitola Příručka pro učitele). Žáci si mohou navzájem ve dvojicích vyprávět o nějakém jiném hradu, u který znají historii nebo pověst. Vzbuzujeme tak u žáků nadšení s blížícím se cílovým objektem před námi.

Při přemísťování se z dopravních prostředků dojde z části i k přemísťování žáků po silnici, proto dodržujeme pravidla silničního provozu. Vyučující využije situace a procvičuje si s žáky dopravní značky, které cestou uvidí – zadá žákům úkol, aby si zapamatovali minimálně 2 dopravní značky. Úkol si navzájem zkontrolují, jakmile dojdou na Loketské náměstí, kde každý žák vyjmenuje alespoň dvě dopravní značky, na které narazil. (Obr. 28)

Celá třída si všímá okolní přírody kolem města. Samozřejmě záleží na ročním období, ve kterém je exkurze absolvována, avšak zaměřit se může především na poznávání stromů, rostlin, zvířat. Opět je zde k dispozici aktivita, při níž si žáci zapamatují minimálně

2 zvířata, 2 stromy a 2 rostliny. Při příchodu na loketské náměstí (před cestou na hrad) si pedagog zkontroluje odpovědi žáků. Jeden vyučující zůstane se skupinou a druhý si stoupne opodál, kam si bude volat žáky po jednom, aby zodpověděli požadované pojmy. Pokud žák od každého druhu vyjmenuje 2 konkrétní pojmy, zapíše pedagog žákovi ve škole známku 1 do žákovské knížky za aktivitu při exkurzi. Jedná se pouze o doplňkovou aktivitu, která není hlavním prostředkem exkurze.

Na hradě

Vyučující ohlásí příchod u pokladny, která se nachází před vstupní bránou do hradu. V další části si žáky převezme domluvený průvodce, který zajistí uzpůsobený výklad žákům 4. třídy. Žáci poslouchají o historii hradu a o významných osobnostech, které se na hradě pohybovaly a kladou v mezičase případné otázky, aby výklad doplnili.

Po prohlídce a výkladu následuje půlhodinová pauza, kdy je čas si odpočinout a občerstvit se. Žáci si sdělují dosavadní dojmy z exkurze, doptávají se na nejasnosti, sdílejí s ostatními zážitky a názory na jednotlivé expozice.

Pracovní list (Obr. 36) je didaktický materiál, který nebude vlastnit po dobu exkurze každý žák zvlášť, ale budou rozdané do skupin o třech žácích. Skupiny se vytvoří dle dělicí metody – každý žák si po skončení průvodcovského programu vylosuje kartičku s ikonickým textem zobrazujícím předmět užívaný v některém ze středověkých řemesel. Jednotlivá řemesla budou vždy obsahovat tři ikonické texty. Žáci mají za úkol vytvořit skupinu o třech členech tak, že k sobě najde jeden žák dva další spolužáky mající předmět hodící se k tomu jeho, aby společně vytvořili jedno řemeslo a následně ho pojmenují. Až budou jednotlivé skupiny určené, přesune se vyučující s žáky do velkého sálu k pracovním stolům, kde se zasedací pořádek určí tak, jak se žáci v předchozí aktivitě rozdělili do oněch skupin. Nyní rozdáme pracovní listy (jeden do každé skupiny) a necháme žáky, aby na něm vypracovali jednotlivá cvičení. Pedagog je během kooperace žáků plně k dispozici, pokud někdo potřebuje s něčím pomoc, jinak se ale snažíme, aby žáci pracovali po skupinách samostatně. Vypracované pracovní listy pak žáci odevzdají vyučujícímu.

Dále se třída přesune do části, kde se nachází expozice věnovaná Karlu IV. Výstava obsahuje manipulační tabule (Obr. 21–27) sloužící pro didaktické, herní účely. Vyučující přidělí každé skupině jednu tabuli, která se pak snaží správně splnit úkol, který tabule zobrazuje.

Po exkurzi – ve škole

Na hodině vlastivědy v kruhu na koberci vede vyučující se žáky rozhovor o prožité exkurzi. Přichystá si pro žáky kontrolní otázky (žáky na ně necháme frontálně, systematicky odpovídat), abychom se přesvědčili, že si z návštěvy hradu odnesli potřebné informace:

- Řekni jednu osobnost spjatou s Loktem. (Vladislav I, Karel IV., J. W. Goethe...)
- Jak se jmenoval otec a matka Karla IV.? (Jan Lucemburský, Eliška Přemyslovna)
- Kdo byl údajným zakladatelem hradu Loket? (Vladislav I.)
- Pamatuješ si pověst o Svatošských skalách? Pověz nám ji (vyvoláme 3 žáky, kteří nám pověst představí – úvod, hlavní část, závěr). (Jan Svatoš, úmluva víle, že se neožení, proměnění svatebčanů v kámen)
- Který známý básník hrad Loket často navštěvoval? (Johann Wolfgang Goethe)
- Kdo spravoval hrad za nepřítomnosti krále? (purkrabí)
- Vyjmenuj alespoň 3 techniky mučení ve středověku. (železná panna, vodní lavice, natahování na skřípec...)
- Jaké osobnosti byli na hradě vyobrazeny v podobě soch? Uveď alespoň 2. (sv. Ludmila, Ježíš Kristus)

Každý žák dostane slovo a sdělí názor na exkurzi nebo si vybere oblíbený zážitek z ní.

Žáci jsou zpět v lavicích (rozdělení na skupiny, které byly vytvořené v rámci exkurze při vypracování pracovního listu) a dostávají nazpět své pracovní listy, kde proběhne kontrola jednotlivých cvičení. Kontrola probíhá frontálně. Pedagog přečte otázku a žáci se hlásí, aby vyřkli odpověď – jsou jednotlivě vyvoláváni. Žáci si ve skupině opravují případné chyby. Po opravě odevzdají opět listy vyučující, který udělujeme žákům známku za aktivitu při exkurzi.⁵⁶

Na hodině výtvarné výchovy zadá pedagog žákům práci v tomto znění: „Dokážete za pomoci temperových barev namalovat hrad Loket?“ Aby si žáci objekt lépe představili, budou mít k dispozici na interaktivní tabuli fotografie hradu z různých úhlů pohledu a jednotlivých perspektiv. Žáci si tak zvolí perspektivu hradu, jenž se jim bude malovat nejlépe, nebo se jim nejvíce líbí. Tak se dosáhne i skutečnosti, že výtvary budou různorodé. Hotové práce rozprostře vyučující před tabuli ve třídě nebo je zavěsí jako výzdobu třídních stěn. Na jednotlivých pracích si pedagog s žáky ukáže jednotlivé části hradu.

⁵⁶ MLYNKOVÁ, J. Výlet na hrad. [Online]. Dostupné z URL: <<https://clanky.rvp.cz/clanek/k/PMB/1754/VYLET-NA-HRAD.html?oblibene=1>>[cit. 2023-08-04].

HODNOCENÍ EXKURZE A PRACOVNÍHO LISTU

Žáci jsou ohodnoceni slovně a také formou klasifikace. Slovní hodnocení probíhá frontálně, kdy shrneme celý průběh a výstupy žáků. Klasifikace se bude týkat účasti na exkurzi a plnění didaktického materiálu stanoveným po celou dobu trvání exkurze.

METODIKA UŽITÍ PRACOVNÍHO LISTU

Pracovní list obsahuje 2 stěžejní texty fungující jako „motivační dopisy“ od zakladatele hradu.

1. Dopis – V prvním dopise zve kníže Vladislav I. žáky ZŠ na svůj hrad, jenž by jim rád představil. Tento dopis bude žákům zprostředkovan ještě před exkurzí ve škole.
2. Dopis – Ve druhém dopise vítá kníže Vladislav I. žáky na svém hradě. Tento text je žákům zprostředkovan v den exkurze před vstupem na hrad.

Stěžejní texty nesou funkci uvést žáky do děje. Jedná se o „vzkazy“ od knížete Vladislava I. Považujeme je za prvotní motivaci. Žáci dostanou dopisy na pergamentu jako od Vladislava I. Vyučující má na výběr z těchto možností:

1. Texty přečte sám pedagog.
2. zvolí jedince, který text přečte svým spolužákům.
3. Postupně vyvolá několik jedinců, kteří se čtení ujmou.

Ať už vyučující zvolí kteroukoli variantu, poskytne každému jedinci, aby měl pergament s textem v ruce a mohl si ho tak prohlédnout (postupně každý žák). Oba texty jsou navíc přítomny na přiloženém pracovním listě.

Po představení druhého dopisu se žáci odeberou za průvodcem. Až prohlídka skončí, rozdáme žákům do zvolených skupin pracovní listy, aby postupně jednotlivá cvičení vyplňovali.

1. **Aktivita** – Žáci již byli seznámeni, jak určovat jednotlivá století, jedná se tedy o fixační aktivitu, která připomene probírané učivo.

Zadání: Abychom se v minulosti lépe orientovali, je důležité, abychom uměli rozřadit konkrétní letopočet do příslušného století. Není to těžké, jistě si vzpomenete, jak jste se to s paní učitelkou učili. Dokážete to?

Řešení:

155 = 2. století	906 = 10. století
863 = 9. století	1306 = 14. století
1740 = 18. století	1918 = 20. století

2. **Aktivita** – Žáci si opět touto aktivitou fixují probrané učivo, konkrétně středověká řemesla. Při kontrole cvičení ve škole si s dětmi připomínáme výrobky (ukázky IT na interaktivní tabuli) jednotlivých řemesel a necháváme žáky vyjmenovat některá další řemesla.

Zadání: Cestou od hlavní brány jste se dostali do centrální části hradu, čímž je nádvoří. Zde se provozovala různá řemesla. Poznáš z obrázků, o jaké řemeslo se jedná?

Řešení:

1. Obrázek – kovářství
2. Obrázek – hrnčířství
3. Obrázek – pekařství
4. Obrázek – tkalcovství

3. **Aktivita** – Na základě probírané látky – o životě ve středověku, by žáci měli logicky určit, které z potravin se pěstovaly u nás, a které se dovážely. Při kontrole společně s žáky odůvodňujeme, proč se u nás dané suroviny pěstovat nedají.

Zadání: Na nádvoří probíhal také trh a jarmark, kde obchodníci prodávali své zboží. Zakroužkuj ty produkty, jež si lidé ve středověku mohli koupit od místních zemědělců a škrtni ty, u kterých nebylo možné, aby se na středověkém trhu vyskytly.

Řešení:

Místní	zelí	obilí	víno	pivo	vejce	sýry	med	švestky
Dovážené	rajče	kukuřice	káva	brambory	ananas	kiwi	paprika	čaj

Obr. 1 - Místní a dovážené suroviny⁵⁷

Pozn.: Při kontrole je dobré objasnit některé skutečnosti ohledně pěstovaných nebo dovážených potravin. Například, že ložiska **solí** se na našem území téměř nevyskytovala, a tak byla dovážena z Polska, Saska, alpských zemí, Uher nebo Sedmihradska. Když mluvíme o dováženém **koření**, zmíníme konkrétní prvky – hřebíček, muškát, skořice, kmín, kopr, koriandr apod. **Med** působil jako hlavní ochucovadlo masa.⁵⁸

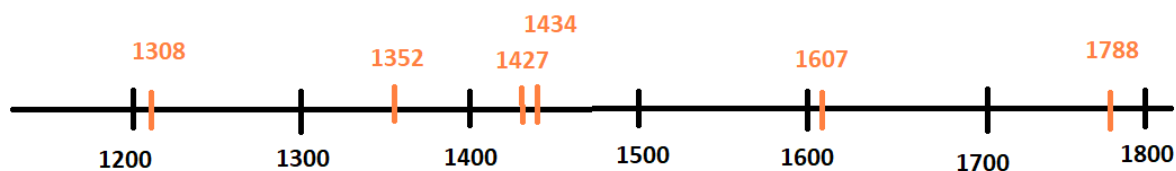
4. **Aktivita** – Práce s číselnou osou, který funguje jako časová osa. Prolínají se nám tu mezipředmětové vztahy – vlastivěda a matematika.

⁵⁷ Tabulka vytvořená autorkou, 2023, na základě vypracování cvičení č. 3 v pracovním listu

⁵⁸ TOMIČ, L. Čas jídla: Stravování ve středověku. [Online]. Dostupné z URL: <https://curiavitkov.cz/2019/12/02/cas_prace_jidlo/>[cit. 2023-07-04].

Zadání: Už jsem zažil spoustu zim, milé děti, a tak bych od vás potřeboval pomoc uspořádat jednotlivé události, které se na hradě Loket staly.

Níže máte mnou zadaná data událostí a vaším úkolem je zapsat je do časové osy tak, abychom zjistili, jak jdou události správně za sebou.

Obr. 2 - Časová osa⁵⁹

Řešení: 1308, 1352, 1427, 1434, 1607, 1788

5. **Aktivita** – Tajenku zařazujeme do předmětu matematika a uplatňujeme zde opět mezipředmětové vztahy MA a VLA. Žáci vypočítají jednotlivé příklady (mohou si je nejprve vypočítat na vedlejší papír) a poté jim vyjde tajenka – datum, jenž dosadí do dané věty.

Zadání: Pomozte mi, prosím, odhalit důležitá data, která s hradem souvisí.

Řešení:

- a) 1234
- b) 1319

6. **Aktivita** – Na základě výkladu, kterým si na hradě žáci prošli, by měli správně odpovědět, zda je daný výrok pravdivý či nepravdivý – v tabulce vyznačí správnou odpověď – ANO/NE.

Zadání: Nyní přišel čas na to, jak moc dobře jste poslouchali pana průvodce a paní učitelku, když vám o mém hradě vyprávěli.

Zakroužkuj ANO nebo NE, podle toho, jestli je věta pravdivá nebo není.

Řešení:

⁵⁹ Ikonický text vytvořený autorkou, 2023, na základě vypracování cvičení č. 4 v pracovním listu

a) Karel IV. byl jako malý na hradě Loket vězněn svým otcem Janem Lucemburským.	Ano	Ne
b) Hrad Loket je 400 let staré sídlo.	Ano	Ne
c) Loketský meteorit byl velký jako kočičí hlava.	Ano	Ne
d) Pergamen se nejčastěji vyráběl ze zvířecí kůže domácích zvířat.	Ano	Ne
e) Hrad Loket nese v současné době gotickou podobu.	Ano	Ne
f) Husité hrad Loket nikdy nedobyli.	Ano	Ne

Obr. 3 – Pravdivost tvrzení⁶⁰

(Didaktický materiál dále pokračuje za pomoci úkolových tabulí v expozici Karla IV. – viz Obr. 21-27)

Na každé z úkolových tabulí nalezneme text týkající se Karla IV. a daný úkol. Žáci zde tak uplatní mezipředmětové vztahy – český jazyk a vlastivědu. Konkrétně zde žáci rozvíjí kompetenci spojenou s porozuměním textu.

Žáci nadále spolupracují ve skupinách, ve kterých vypracovávali pracovní listy. U úkolových tabulí se střídají po daném časovém limitu (okolo 5 min.). Podmínkou je, aby každá skupina navštívila všechny tabule. Klademe na žáky velký důraz, že plnění aktivity nejsou na čas. Je sice dán časový limit pro střídání se u jednotlivých tabulí, ale není nutné soutěžit a sledovat rychlost práce. Necháváme žáky zkoumat jednotlivé texty a ikonické texty. Po vypracování úkolů každé skupině paní učitelka zkontroluje, jak si žáci vedli a společně opraví případné chyby.

7. **Aktivita** – Název tabule: Moje rodina – rodina Karla IV. (Obr. 18)

Výchozí text vypráví o životě Karla IV., kde zmiňuje jednotlivé členy rodiny. Žáci mají za úkol umístit ikonické texty osob k názvům na předtištěný strom na tabuli.

Zadání: Sestavte na základě textu rodokmen Karla IV.

Řešení:

- Otec – Jan Lucemburský
- Matka – Eliška Přemyslovna
- 1. žena – Blanka z Valois
- 2. žena – Anna Falcká
- 3. žena – Anna Svídnická

⁶⁰ Tabulka vytvořená autorkou, 2023, na základě vypracování cvičení č. 6 v pracovním listu

- 4. žena – Alžběta Pomořanská
- Synové – Václav IV., Zikmund

8. **Aktivita** – Název tabule: Královská města (Obr. 19)

Doprovodný text této tabule vypráví o královských městech, nacházející se v Čechách a na Moravě. Dozvídáme se, jak města fungovala, a kdo v nich žil.

Zadání: Umístěte budovy do mapy města, kam správně patří. Pomůže vám k tomu text o královských městech.

Řešení:

Městská brána – u hradeb, vstup do města

Královský hrad – na vrcholu města (vyvýšené místo)

Radnice – na náměstí

Trhy a jarmarky – na náměstí

Kašna – ve středu náměstí

Kostel – u hřbitova

Městské domy – na náměstí

Hospodářské dvorce a pole – za hradbami mimo město

Pastviny – za hradbami mimo město

Vodní mlýn – na břehu řeky

9. **Aktivita** – Název tabule: Mé slavné stavby (Obr. 20)

Připomeneme si nejznámější stavby, vybudované za vlády Karla IV. Žák přiřadí ikonické texty staveb k hodícím se předmětům. Nápomocný může být i rok založení staveb napsaný u předmětů. Opět je k dispozici žákům výchozí text, ve kterém naleznou odpovědi.

Zadání: Přiřaďte stavby zbudované za vlády Karla IV. ke správným datům. Odpovědi naleznete v textu.

Řešení:

Katedrála – kříž, 1344

Kamenný most – povoz, 1357

Hladová zeď – chléb a krumpáč, 1360

Karlovy Vary – pramen Vřídlo, 1370

Karlštejn – korunovační klenoty, 1348

Univerzita – kniha, 1348

10. **Aktivita** – Název tabule: Knihy a písemnictví (Obr. 21)

Žák má podle návodu správně určit kroky, vedoucí k výrobě klášterní knihy, jak jdou správně za sebou. Až budou s úkolem hotovi, mohou se žáci podívat na ukázky středověkých rukopisů v dolní části tabule.

Zadání: Za pomoci háčku provlékněte lanko postupně tak, jak jde výroba knihy podle obrázků správně za sebou.

Řešení:

- 1) Čištění kůže (ikonický text dolní uprostřed)
- 2) Vyhlazení a leštění (IT vlevo nahoře)
- 3) Oříznutí kůže (IT vpravo nahoře)
- 4) Sešití pergamenů k sobě (IT vlevo dole)
- 5) Psaní brkem do knihy (IT vpravo dole)
- 6) Iluminátoři – malba ozdoba obrázků (nahore levý prostřední IT)
- 7) Hotová kniha (nahore pravý prostřední IT)

11. **Aktivita** – Název tabule: Jídlo, hygiena, móda (Obr. 22)

Tato tabule přiblíží žákům, jak se lidé ve středověku oblékali, jak se o sebe starali, či jak se stravovali. Necháme žáky přemýšlet nad návyky středověké společnosti a porovnáme je s návyky společnosti dnešní.

Zadání:

- a) Na obrázku číslo 1 je zobrazený prostřený jídelní stůl. Najděte 6 potravin, které na středověký stůl nepatří.
- b) Na obrázku číslo 2 najděte tyto předměty: topeniště, březové košťátko, baňky, nůžky, vědro, dřevěnou kád', konev a prkennou lavici
- c) U obrázků číslo 3 a 4 sestavte z karet kompletní středověké oděvy podle názvů hodnosti.

Řešení:

- a) Na stůl nepatří: skleněná lahev s brčkem, brambory, kukuřice, hamburger, banán, krocán
- b) Topeniště – pravý IT, vpravo
Březové košťátko – levý IT, vpravo
Baňky – prostřední IT, vlevo
Dřevěná kád' – levý IT, uprostřed
Konev – levý IT, vlevo

Prkenná lavice – pravý IT, vlevo

- c) Žáci sestaví kompletní ošacení jednotlivých středověkých postav podle příslušného obrázku.

12. **Aktivita** – Název tabule: Cechy a řemesla (Obr. 23)

Pedagog si ještě jednou se žáky zopakujeme předměty patřící ke konkrétnímu řemeslu. Tabule obsahuje dva otáčecí (kroužkové) bloky. Na jednom bloku jsou IT řemeslníků a na druhém jsou vyobrazeny IT předmětů patřící danému řemeslníkovi. Žáci se ve skupině domluví na tom, které předměty patří k danému řemeslu a po skončení aktivity představí výsledky paní učitelce.

Zadání: Přiřaďte každému řemeslníkovi správné nástroje. Pomocť si můžete textem nahoře.

13. **Aktivita** – Název tabule: Víra a zbožnost (Obr. 24)

Úkol se týká pojmů, které jsou užívány především v křesťanství. Žáci za pomoci kolíků na provazu umisťují název k ikonickému textu. Opět je žákům k dispozici text s odpověďmi na dané otázky.

Zadání: Přiřaď, pomocí kolíčku na špagátu, slovo k obrázku.

Řešení:

Růženec – kříž s korálky na špagátu

Mnich – muž v hnědém rouchu

Biskup – muž v bílo-červeném rouchu

Vitráž – barevná skleněná výplň okna

Madona – Panna Marie držící dítě

Freska – malba anděla na zdi

Oltář – předmět na svaté ostatky (na IT vyobrazen jako ruka s křížem)

Relikviář – místo v kostele, odkud kněz prováděl mši

ZÁVĚR K METODICE

Metodický návod poslouží primárně pro exkurzi na hrad Locket, avšak inspiraci zde mohou načerpat i ti, kteří chystají exkurzi na jiné historické místo. Především konkrétní aktivity v pracovním listě jdou obměnit další škálou variant uzpůsobených konkrétnímu místu. Některé otázky/úkoly pracovního listu mají tendenci ke kreativité, a tak necháme žáky vysvětlovat, bádát, dotazovat, diskutovat, kdy poznáme, že nad řešením opravdu přemýšlí a navrhnou například více variant, jak zadání uchopit.

Během exkurze se pedagog snaží podpořit zájem žáků o terénní výuku, a tak je dostatečně motivuje. Pro motivaci žáků jsem navrhla několik metod, které podpoří jejich pozornost. Tyto metody zařazuji do přípravné části exkurze, během cesty na exkurzi, a následně i po skončení exkurze (ve škole). Je důležité získat od žáků zpětnou vazbu k absolvované exkurzi. Hned, jakmile je to možné, věnujeme část vyučovací hodiny diskusi na téma Exkurze na hrad Locket. Žáci sdělují své pocity a názory na celkový průběh, i na jednotlivé aktivity v rámci exkurze.

VYHODNOCENÍ DOTAZNÍKU

Kritériem pro vyplnění tohoto šetření byla profese učitele 1. stupně ZŠ. Dotazník byl vytvořen za účelem zjištění vztahu učitelů 1. stupně ZŠ k výukové formě s názvem exkurze. Cílem dotazníkového šetření bylo:

- Zjistit pedagogovu dosavadní zkušenost s exkurzemi
- Zjistit, jak pedagog hodnotí exkurze z didaktického hlediska

Dotazník se dělí na tři sekce, z nichž 1. sekce obsahuje otázky ohledně osobnosti pedagoga (pohlaví, věk, pedagogická praxe). Další dvě sekce jsou zaměřeny přímo na cíle mého dotazníku.

Pro mé šetření jsem oslovila 5 základních škol západních Čech, z toho dotazník vyplnilo 29 respondentů. V následujících kapitolách se budeme věnovat výsledkům onoho dotazníku v provedení slovním i grafickém (viz Přílohy).

I. Sekce – Informace o respondentovi

1. Jaké je vaše pohlaví?

- a) Žena
- b) Muž

První položka nám jasně udává, že většina respondentů vyplňující šetření je ženského pohlaví. Konkrétně se vyplňování dotazníku účastnilo 26 (90 %) učitelek a 3 (10 %) učitelé. (Obr. 29)

2. Kolik je vám let?

- a) 21-30
- b) 31-40
- c) 41-50
- d) 51-60
- e) 61 a více

Nejvíce respondentů se pohybovalo ve věku 51 až 60 let (28 %). Druhým nejčastějším rozhraním byl věk 41 až 50 let (24 %) společně s rozhraním 21 až 30 let (24 %) a třetím nejčastějším byl věk 21 až 30 let (21 %). Nejmenší podíl nesl věk 60 a více let (3 %). (Obr. 30)

3. *Kolik let vykonáváte profesi pedagoga?*

- 1-2 roky
- 3-6 let
- 7-11 let
- 12-16 let
- 17–20 let
- 21 a více let

Nyní se zaměříme na zásadní veličinu našeho šetření – pedagogická zkušenost pedagogů, od které se nám bude vyvíjet fakt, zda mají respondenti dostatek oborové praxe. Profesi pedagoga vykonává dle níže přiloženého grafu 21 a více let 34 % respondentů, což zabírá největší podíl v grafu. Druhý největší počet respondentů zaujal praxi 3 až 6 let (21 %) a 7 až 11 let (21 %). 7 % má dokonce získanou pedagogickou praxi v rozhraní 17 a více let. Můžeme tedy usoudit, že respondenti z řad pedagogů mají velkou zkušenost ve školství a jsou tedy důvěryhodnými zdroji pro výzkum. (Obr. 31)

4. *Máte rád/a dobrodružné výpravy?*

- Ano
- Ne
- Nevím

Tato otázka byla položena spíše pro zajímavost, abychom zjistili, zda jsou respondenti i mentálně zapojeni do podnikání nevšedních akcí. Valná většina odpověděla za a) ano (76 %), nejméně častá byla odpověď b) ne (10 %) a celkem 14 % respondentů odpovědělo za c) nevím. (Obr. 33)

II. Sekce – Jakou má pedagog s exkurzí zkušenost?

5. *Účastnil/a jste se někdy exkurze se žáky 1. stupně, ať už jako iniciátor nebo pouhý doprovod?*

- a) Ano, jako iniciátor exkurze.
- b) Ano, jako doprovod žáků.
- c) Ano, obojí.

d) Ne, neúčastnil/a jsem se nikdy.

I přesto, že většina respondentů má letité zkušenosti v pedagogické praxi, nemusí do ní zahrnovat výukovou formu exkurze. Díky výzkumu jsem však ověřila, že každý z respondentů se někdy během své praxe účastnil exkurze, takže s ní má patřičné zkušenosti. 28 % tázaných přímo iniciovalo vlastní exkurzi, 34 % se účastnilo exkurze jako doprovod a 38 % dokonce absolvovalo jak vlastní exkurzi, tak jako doprovod. (Obr. 34)

6. *Jak často pořádáte exkurze?*

- a) Nepořádám je
- b) 1x za školní rok
- c) 2x za školní rok
- d) 3x za školní rok
- e) 4x za školní rok
- f) 5x a více za školní rok

Z celkového hodnocení této otázky vyšlo z níže přiloženého grafu, že nejčastěji učitelé pořádají exkurze 2x za školní rok 38 %. 28 % pořádá exkurze pouze 1x za školní rok, ale jsou i tací (21 %), kteří pořádají se žáky exkurze 3x do roka. Méně obvyklé jsou pak výjezdy častějších exkurzí. (Obr. 35)

7. *V rámci jakých předmětů pořádáte exkurze?*

- a) Nepořádám exkurze
- b) Vlastivěda
- c) Přírodověda
- d) Výtvarná výchova
- e) Hudební výchova

U této otázky jsem zvolila možnost výběru více odpovědí. Zajímalo mě, jaký předmět nejvíce nabádá pedagogy k vykonání exkurze. Z mého šetření jsem vyvodila následující. Jednoznačně u tvorby exkurzí převládá předmět přírodověda/prvouka (86,2 %). Na druhém místě se umístil předmět vlastivěda (62,1 %) a na třetím místě výtvarná výchova (24,1 %). 6,9 % a méně pak zaujaly předměty HV, ČJ, PČ. Jeden respondent pak označil, že exkurze nepořádá.

8. *Z jakého důvodu jste se nikdy neúčastnil/a exkurze se žáky?*

- a) Tato otázka se mě netýká (účastnil/a jsem se minimálně jedné exkurze)
- b) Nebyla vhodná příležitost

- c) Obávám se nebezpečí výuky v terénu
- d) Nemám chuť exkurzi pořádat
- e) Jiný důvod

Z předchozí otázky je patrné, že jeden respondent uvedl, že nepořádá exkurze. Otázka č. 8 je tedy věnována právě tomuto případu, kdy respondenti neuskutečňující exkurze mají příležitost vyjádřit, jaký je k tomu důvod. Onen jeden tázaný uvedl, že nebyla vhodná příležitost k tomuto úkonu.

9. *Vaše již uskutečněné exkurze se žáky zahrnovaly především:*

- a) Nepořádám exkurze
- b) Kraj, kde se nachází ZŠ
- c) Jiný kraj
- d) Kraj místní i jiný

Vzhledem k tomu, že svůj návrh exkurze navrhuji pro plzeňskou ZŠ a samotná exkurze se odehrává v Karlovarském kraji, zajímalo mě, jak je tento počín obvyklý v běžných ZŠ. Zeptala jsem se tedy respondentů, zda preferují exkurze uvnitř kraje s příslušnou ZŠ, nebo jestli se vydávají i za hranice daného kraje. 55 % tázaných se při exkurzích zdržuje spíše v kraji příslušné ZŠ a 10 % vyjíždí i za hranice příslušného kraje. 31 % respondentů odpovědělo, že preferují obě varianty. (Obr. 32)

III. Sekce – Jak pedagog hodnotí exkurzi z didaktického hlediska?

10. *Ohodnoťte známkou 1-5 (z vašeho profesního hlediska) následující výukové formy podle toho, jak vám přijdou didakticky přínosné.*

Poslední sekce je zahájena otázkou, jak pedagogové hodnotí tři nejčastější formy výuky (exkurze, výlet, vycházka), přičemž jsme zjistili, že z didaktického hlediska je nejučinnější výuková forma právě exkurze. Známkou 1 ohodnotilo exkurzi 17 dotazovaných. Na druhé místo pak respondenti zařadili vycházku a výlet považují z těchto tří forem za nejméně didakticky prospěšný.

11. *Vaše stručné vyjádření k exkurzi z didaktického hlediska.*

Nechala jsem jednu otázku otevřenou, aby respondenti mohli vyjádřit svůj názor na exkurzi pomocí vlastních slov. Většina odpovědí se však jednoznačně shodla na tom, že exkurze je pro žáky velmi přínosná z důvodu zážitkové výuky, jenž je pro žáky efektivní. Dále se tázající shodli na tom, že žáci poznávají nová prostředí a mohou využít teoretické znalosti v praxi.

Příklady odpovědí:

„Praktická ukázka probíraného učiva pro lepší pochopení a procvičení.“

„Děti to učí hlavně osobnostním kompetencím, zároveň však poznávají nová prostředí, do kterých by se možná běžně nedostaly.“

„Jistě patří mezi efektivní a mnohdy nenahraditelné formy výuky některých předmětů, je velmi podstatná i jako společný zážitek pro budování kolektivu třídy.“

12. Pomocí číselné osy určete, co pro vás exkurze znamená.

Za pomoci lineární stupnice, obsahující číselnou škálu od 1 do 5 bodů, kde bod 1 obsahoval přídavné jméno na levé straně dvojice slov a bod 5 obsahoval přídavné jméno na pravé straně dvojice slov, které vidíme níže. Respondenti měli ohodnotit, zda je pro ně exkurze:

- a) Zbytečná – naučná
- b) Nudná – zábavná
- c) Organizačně obtížná – organizačně snadná
- d) Nezajímavá – zajímavá
- e) Stresující – relaxační

Ve vyhodnocení vyšlo u bodu a, že 21 respondentů ohodnotili naučnost exkurze pro žáky v plných 5 bodech. 7 respondentů ohodnotilo naučnost exkurze 4 body a 1 respondent zadal 3 body, což vychází podle škály, že má vyrovnaný názor na exkurzi, že je zbytečná i naučná zároveň. Celkový souhrn odpovědí říká, že pedagogové považují exkurzi za naučnou.

Podobný výsledek vyšel u bodu b, kdy 19 respondentů ohodnotilo, že exkurze je zábavná na plných 5 bodů, 8 respondentů zaškrtnulo 4 body a 2 byli na škále uprostřed, kdy považují exkurzi jako neutrální (ani nudná, ani zábavná).

U bodu c jsme ale zjistili jedno z úskalí exkurze, a to je obtížnost organizace. Většina pedagogů se přiklonila na lineární ose k výroku, že je exkurze organizačně náročná. Druhé nejčastější hodnocení byl bod 3, kdy pedagogové nepovažují exkurzi ani za organizačně snadnou, ani obtížnou.

24 respondentů považuje exkurzi za zajímavou na plných 5 bodů, zatímco zbytek určil body 4 a 3, což je ale také pozitivní.

U posledního bodu e se respondenti ve většině nemohli rozhodnout, zda je pro ně exkurze stresující či ne, proto zvolili hodnocení na škále neutrální číslem 3. Pominu-li fakt, že většina hodnotila v tomto bodě neutrálně, u zbytku výsledků převažuje spíše názor, že je exkurze relaxační.

ZÁVĚR

Při vypracovávání diplomové práce jsem si mohla vyzkoušet badatelské a tvůrčí metody, které mě přivedly k odhalení kompletní historie města a hradu Loket od úplných prvopočátků a prvních písemných zmínek, přes postupný vývoj společně s českým státem, až po dnešní vzhled a funkci. Během svého terénního bádání a studia odborné literatury i internetových zdrojů jsem zjistila, že hrad Loket byl v minulosti Čech ještě důležitějším místem, než jsem si původně myslela. Město i hrad jsou společensky a kulturně velmi vytížené, především v teplejších obdobích roku. Město tedy lze navštívit i z kulturních důvodů. Například kvůli návštěvě jarmarků nebo koncertů. Celkový vzhled centra a rekonstrukce hradu svědčí o udržitelnosti a zachování si společensky přijatelného místa a příjemného prostředí.

Při svém terénním bádání jsem měla tu čest promluvit si se správcem objektu (hradu Loket), který mi poskytl zajímavý pohled na místo. Po delší konzultaci v jeho kanceláři mi umožnil nahlédnout do depozitáře hradu, kam nemá nikdo z návštěvníků přístup. Depozitář obsahoval nepřeberné množství historických předmětů, jenž má pan správce za úkol označit číslem a názvem, a následně je pak zaznamenat do archívu hradu Loket. Například se jednalo o restaurované původní obrazy. U většiny z důvodu poničení podpisu není znám autor, za to různými úpravami je znát alespoň podoba portrétů. Například jsem měla možnost vidět obraz s vyobrazením Leopolda I. a další známé osobnosti.

Sbírkový fond a hrad samotný během let stále měnil vlastníka. Do konce 2. sv. v. vlastnilo tento fond a hrad město Loket, ale poté proběhlo znárodnění, a tak fond společně s hradem připadl státu. Roku 1969 stát provozoval hrad Loket v rámci NPÚ a od roku 1992 byl hrad vrácen městu Loket. Sbírkový fond se vrátil do majetku města až v roce 2013. V depozitáři mi také ukázal místnost sloužící jako trezor, kde jsou uchovány velmi cenné a vzácné předměty. Například jsem mohla spatřit sbírku středověkých betlémů, které se už takřka rozpadaly, a tak musely být umístěny v chladu a suchu. Dále byly v depozitáři k nahlédnutí původní německé zástavy a praporce z dob 18. – 20. století. Podle pana správce měl každý německý spolek svou zástavu (němečtí obyvatelé si na tuto zvyklost velice potrpěli). Tyto „skryté“ exempláře se běžně na hradu Loket nevyskytují, ale lze je spatřit na zahraničních i českých výstavách, na které je Loket zapůjčuje.

Hrad Loket byl v minulosti využíván mnohými způsoby. Nejdelší dobu si udržel svou funkci jako téměř nedobytná pevnost (díky své poloze). Poté, když jako pevnost ztratil na

konci 18. století smysl, zbudovala se v jeho sklepení za vlády Josefa II. věznice o pěti patrech. Nejčastější majitel hradu v minulosti byl panovník (stát), ale co se týče soukromých vlastníků, měl Locket nejdéle vládnoucí rod Šliků.

Didaktické aplikace zahrnující výukovou formu exkurze se týkají žáků 4. a 5. třídy ZŠ. Jedná se o obohacení učiva vlastivědy, se kterým byli žáci předem seznámeni. Exkurze tak plní funkci fixace a rozšíření si kompetencí učiva. Didaktické aktivity jsou zařazeny v rámci mnou vytvořeného pracovního listu, ale i praktickou výukou přímo v terénu – vycházka, jízda autobusem, v průběhu exkurze. V rámci mezipředmětových vztahů jsem zařadila do vlastivědné exkurze také aktivity zahrnující následující předměty: výtvarná výchova, hudební výchova, matematika, český jazyk a přírodověda.

Jsem velice vděčná dobrovolníkům z řad pedagogů, kteří byli ochotni vyplnit mnou vytvořený dotazník pro učitele 1. stupně základní školy, abych se zorientovala ve vztahu mezi učitelem a exkurzemi. Výsledky přinesly mnou očekávané šetření. Většina respondentů si terénní výuku se žáky užívá a pravidelně je během školního roku absolvuje. Na druhou stranu jsou pro pedagogy náročnější na přípravu a celkovou organizaci. Výzkum však potvrdil, že názorem většiny pedagogů je, že je exkurze pro žáky velmi přínosná z hlediska prožitku a uplatnění teoretického učiva v praxi. Také jsem díky dotazníku získala fakt, že učitelé nejčastěji pořádají exkurze v rámci přírodovědy/prvouky a vlastivěda se zde umístila až na 2. pozici.

Ve své budoucí profesi pedagoga bych ráda tento návrh exkurze využila a zužitkovala zmíněné didaktické aplikace. Zároveň doufám, že nynější i budoucí pedagogové využijí můj návrh exkurze do své praxe a nechají se inspirovat přiloženými náměty.

RESUMÉ

Ve své diplomové práci se zabývám tématem „Dějiny hradu a města Loket – exkurze a didaktické materiály pro výuku regionálních dějin“. Teoretická část obsahuje historii hradu Loket, představení organizační výukové formy exkurze a vysvětlení předmětu vlastivěda. Tyto poznatky jsou následně aplikovány v praktické části věnující se návrhu exkurze na hrad Loket pro 4. třídu ZŠ v Plzni a podává didaktický materiál, jenž lze využít přímo průběhu exkurze. Didaktický materiál má formu pracovního listu, k němuž je vytvořena i metodika užití pracovního listu pro pedagogy. Diplomová práce čerpá jak z odborné literatury, tak i z elektronických zdrojů a z informačních tabulí dostupných přímo na hradě Loket.

RESUMÉ

In my thesis I deal with the topic "History of the castle and the town of Loket – excursions and didactic materials for teaching regional history". The theoretical part includes the history of Loket Castle, introduction of the organizational form of the excursion and explanation of the subject of local history. This knowledge is then applied in the practical part, which deals with the design of an excursion to Loket Castle for the 4th grade of primary school in Pilsen and provides didactic material that can be used directly during the excursion. The didactic material is in the form of a worksheet, for which a methodology for the use of the worksheet for teachers has been developed. The diploma thesis draws on both professional literature and electronic sources and information boards available directly at Loket Castle.

SEZNAM ZDROJŮ

Literatura

- BĚLECKÝ, Z., HAUSENBLAS, O., HUČÍNOVÁ, L. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. ISBN 978-80-87000-07-6.
- BĚLOHLÁVEK, M. a kolektiv autorů. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku – západní Čechy*. Praha: Svoboda, 1985. ISBN 25-048-85.
- HEBER, F., A. *České hrady, zámky a tvrze*. Praha: Argo, 2002. ISBN 80-7203-424-3.
- HEŘMAN, J., VIZNER, J. *Hrady a tvrze západních Čech v rekonstrukcích a retrokresbách*. Brno: CPress, 2021. ISBN 978-80-264-4117-5.
- HRADIL, F. *Vlastivěda na 1. stupni základní školy*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1985. ISBN neuvedeno.
- KAŠIČKA, F., NECHVÁTAL B. *Loket*. Praha: Odeon, 1983. ISBN 005548.
- KEJŘ, J. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha: Nakladatelství Univerzity Karlovy, 1998. ISBN 80-7184-515-9.
- KIRCHNER, J. *Psychologie prožitku a dobrodružství pro pedagogiku a psychoterapii*. Brno: CPress, 2009. ISBN neuvedeno.
- PETTY, G. *Moderní vyučování*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-978-X.
- POLÁNEK, R. *Průručka instruktora zážitkových akcí*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-353-6.
- SĚVÁČEK, J. *Karel IV.* Praha: Svoboda, 1980. ISBN 25-067-80.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.
- SMOLA, L., ROZSYPALOVÁ, K. *Loket pod lupou, zaostřeno na detail*. Loket: Národní památkový ústav, 2018. ISBN 978-80-906866-I-8.
- ŠAMÁNKOVÁ, E., VODRA, J. *Loket, Státní hrad, město a památky v okolí*. Praha: STN, 1963. ISBN neuvedeno.
- TUREK, R. *Čechy na úsvitě dějin*. Praha: Academia, 1963. ISBN 80-200-0709-1.
- VLASÁK, V. *Loket v době života a vlády Karla IV.* Loket: Hrad Loket, 2016. ISBN neuvedeno.
- WIHODA, M. *Morava v době knížecí 906–1197*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7106-563-0.

Seznam internetových zdrojů

Hrad Loket. [Online]. Dostupné z URL: <<https://www.pamatkovykatalog.cz/hrad-loket-15265450>>[cit. 2023-10-04].

Karel IV. – životopis. [Online]. Dostupné z URL:

<<http://www.praguecityline.cz/osobnosti-prahy/karel-iv-zivotopis>>[cit. 2023-03-03].

KRÁLÍČEK, I., BÍLEK, M. *Exkurze jako stěžejní organizační forma výuky v muzejní didaktice.* [Online]. Dostupné z URL:

<http://pdf.uhk.cz/muzdid/materialy/Exkurze_kralicek_bilek.pdf>[cit. 2023-07-04].

MATUŠKOVÁ, A. *Prvky multikulturní výchovy ve vlastivědném učivu.* [Online].

Dostupné z URL: <<https://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/152/PRVKY-MULTIKULTURNI-VYCHOVY-VE-VLASTIVEDNEM-UCIVU.html>>[cit. 2023-10-04].

MLYNKOVÁ, J. *Výlet na hrad.* [Online]. Dostupné z URL:

<<https://clanky.rvp.cz/clanek/k/PMB/1754/VYLET-NA-HRAD.html?oblibene=1>>[cit. 2023-08-04].

NEJEDLÝ, P. *Svatošské skály aneb Po stopách jednoho svatebního průvodu na*

Karlovarsku. [Online]. Dostupné z URL: <<https://www.cestomila.cz/clanek/1298-svatosske-skaly-aneb-po-stopach-jednoho-svatebniho-pruvodu-na-karlovarsku>>[cit. 2023-08-04].

Patent Josefa II. o zrušení nevolnictví. [Online]. Dostupné z URL:

<<https://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2021/04/labyrint-1781-Patent-JosefaII-zruseni-nevolnictvi.pdf>>[cit. 2023-20-04].

PIELA, J., PIŠTĚK, A. *Historie hradu Loket.* [Online]. Dostupné z URL:

<<https://www.hradloket.cz/hrad-loket/>>[cit. 2023-06-04].

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [Online]. Dostupné z URL:

<<https://revize.edu.cz/files/rvp-zv-2021-s-vyznaceny-mi-zmenami.pdf>>[cit. 2023-06-04].

Stránky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. [Online]. Dostupné z URL: <[48-2005-1.1.2023.pdf](https://www.msv.cz/48-2005-1.1.2023.pdf)>[cit. 2023-11-04].

Svatošské skály. [Online]. Dostupné z URL: <<https://www.hradloket.info/svatosske-skaly/>>[cit. 2023-24-04].

ŠTÁVA, J. *Organizační formy vyučování – pojem.* [Online]. Dostupné z URL:

<https://is.muni.cz/el/ped/jaro2017/SZ7BP_SDi1/Organizacni_formy_vyucovani_2016.pdf>[cit. 2023-07-04].

TOMIČ, L. *Čas jídla: Stravování ve středověku.* [Online]. Dostupné z URL:

<https://curiavitkov.cz/2019/12/02/cas_prace_jidlo/>[cit. 2023-07-04].

Ostatní zdroje

Informační popisky na hradě Loket

Informační tabule *Formy na perníčky.*

Informační tabule *Kouzlo dokumentu ze starších archiválií města Lokte*

Informační tabule *Loketský meteorit*

Informační tabule *Malované dřevěné střelecké terče*

Informační tabule *Nástěnné malby z Velkého sálu budovy Hejtmanství*

Informační tabule o křížích (bez názvu).

Informační tabule o vězení (bez názvu)

Informační tabule *Ovládněte umění brku*

Informační tabule *Plátová zbroj*

Informační tabule *Svatošské skály*

Informační tabule *Štrakakal*

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ

Obr. 1 - Místní a dovážené suroviny	42
Obr. 2 - Časová osa	43
Obr. 3 – Pravdivost tvrzení.....	44
Obr. 4 - Hrad Loket, foto autorka (2023)	II
Obr. 5 - Obraz Svatošských skal od malíře Josefa Pauluse (1902), foto autorka (2023).....	II
Obr. 6 - Historický porcelán, foto autorka (2023).....	II
Obr. 7 - Kříže a katapultové koule, foto autorka (2023)	II
Obr. 8 - Formy na perníčky, foto autorka (2023)	III
Obr. 9 - Loketský meteorit (replika), foto autorka (2023).....	III
Obr. 10 - Dobový nábytek, foto autorka (2023)	IV
Obr. 11 - Křesťanské sochy, foto autorka (2023).....	IV
Obr. 12 - Vyobrazení Karla IV., foto autorka (2023).....	V
Obr. 13 - Útrpné právo. foto autorka (2023)	VI
Obr. 14 - Palebné zbraně, foto autorka (2023)	VI
Obr. 15 - Brnění a malované terče, foto autorka (2023).....	VII
Obr. 16 - Nástěnné malby, foto autorka (2023).....	VII
Obr. 17 - Archiválie města Loket, foto autorka (2023).....	VIII
Obr. 18 - Dopis od Vladislava I., foto autorka (2023).....	IX
Obr. 19 - Text písně Na Lokti	X
Obr. 20 - Text písně Okoř.....	XI
Obr. 21 - Moje rodina, foto autorka (2023).....	XII
Obr. 22 - Královská města, foto autorka (2023).....	XIII
Obr. 23 - Mé slavné stavby, foto autorka (2023)	XIV
Obr. 24 - Knihy a písemnictví, foto autorka (2023)	XV
Obr. 25 - Jídlo, hygiena, moda, foto autorka (2023)	XVI
Obr. 26 - Cechy a řemesla, foto autorka (2023)	XVII
Obr. 27 - Víra a zbožnost, foto autorka (2023)	XVIII
Obr. 28 - Dopravní značky	XIX
Obr. 29 - Graf: Jaké je vaše pohlaví).....	XIX
Obr. 30 - Graf: Kolik je vám let?	XX
Obr. 31 - Graf: Kolik let vykonáváte profesi pedagoga?	XX
Obr. 32 - Graf: Místo konání exkurze	XXI
Obr. 33 - Graf: Máte rád/a dobrodružné výpravy?.....	XXI
Obr. 34 - Graf: Komplexní zkušenost s exkurzí.....	XXII
Obr. 35 - Graf: Jak často pořádáte exkurze?	XXII
Obr. 36 - Pracovní list	XXIII

PŘÍLOHY

Obr. 4 - Hrad Loket, foto autorka (2023)⁶¹

Obr. 5 - Obraz Svatošských skal od malíře Josefa Pauluse (1902), foto autorka (2023)⁶²

⁶¹ Uloženo v osobním archivu autorky

⁶² Uloženo v osobním archivu autorky

Obr. 6 - Historický porcelán, foto autorka (2023)⁶³

Obr. 7 - Kříže a katapultové koule, foto autorka (2023)⁶⁴

⁶³ Uloženo v osobním archivu autorky

⁶⁴ Uloženo v osobním archivu autorky

Obr. 8 - Formy na perníčky, foto autorka (2023)⁶⁵

Obr. 9 - Loketský meteorit (replika), foto autorka (2023)⁶⁶

⁶⁵ Uloženo v osobním archivu autorky

⁶⁶ Uloženo v osobním archivu autorky

Obr. 10 - Dobový nábytek, foto autorka (2023)

Obr. 11 - Křesťanské sochy, foto autorka (2023)

Obr. 12 - Vyobrazení Karla IV., foto autorka (2023)⁶⁷

⁶⁷ Uloženo v osobním archivu autorky

Obr. 13 - Útrpné právo. foto autorka (2023) ⁶⁸

Obr. 14 - Palebné zbraně, foto autorka (2023) ⁶⁹

⁶⁸ Uloženo v osobním archivu autorky

⁶⁹ Uloženo v osobním archivu autorky

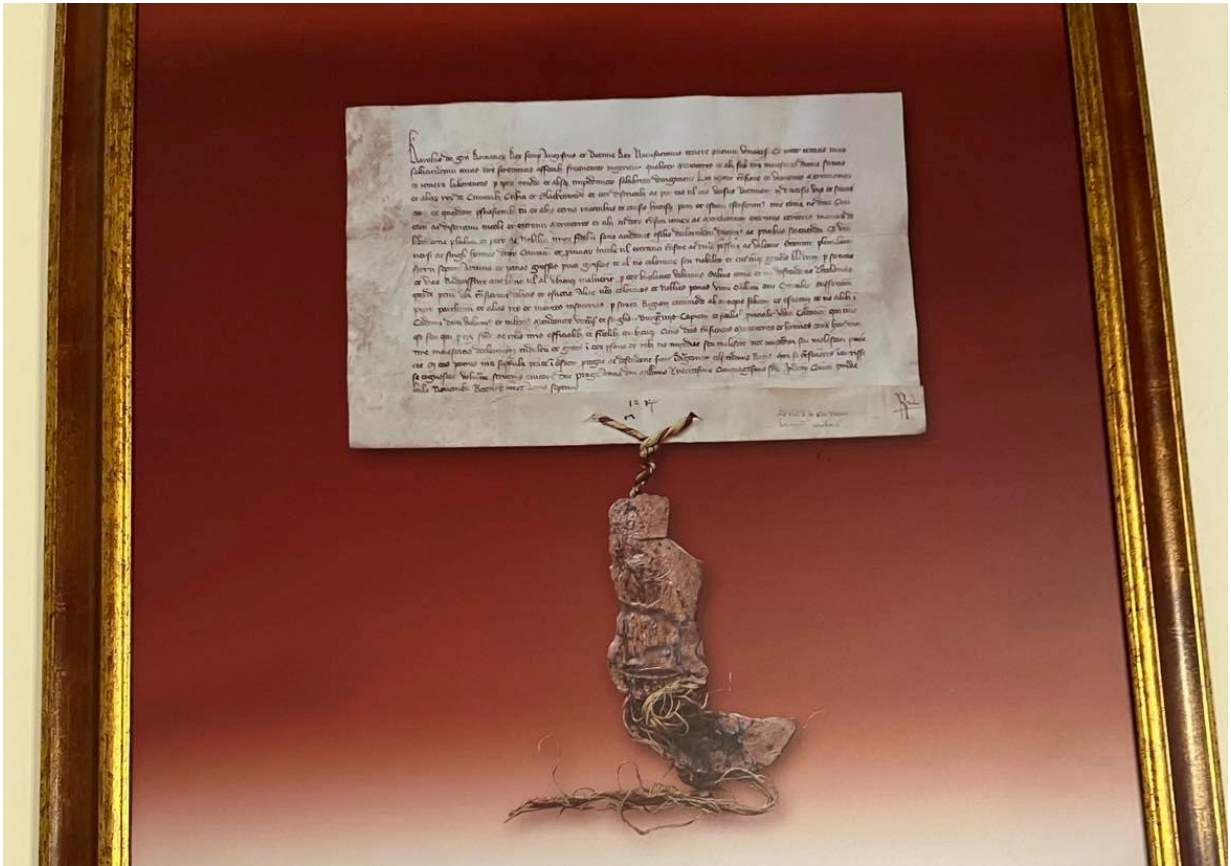
Obr. 15 - Brnění a malované terče, foto autorka (2023)⁷⁰

Obr. 16 - Nástěnné malby, foto autorka (2023)⁷¹

⁷⁰ Uloženo v osobním archivu autorky

⁷¹ Uloženo v osobním archivu autorky

Obr. 17 - Archiválie města Loket, foto autorka (2023)⁷²

⁷² Uloženo v osobním archivu autorky

Budte zdrávy, milí děti.

Já, Vladislav I., bych vás rád pozval
na svůj hrad Loket, který leží ve stejnojmenném
městě a nachází se blízko Karlových Varů.
Protože se v celém kraji proslycha, že se
ve vaší škole nachází samé šikovné děti,
řekl jsem si, že využiji příležitosti a
předám vám pár důležitých počinů
české historie, a to právě skrze tuto
majestátní pernoš.

Doufám, že všichni dorazíte a načerpáte
nové informace, které obohadí naše vědomosti
z vlastní vůle a pomohou vám lépe chápat
naši minulost.

S pozdravem

Kníže Vladislav I.

Obr. 18 - Dopis od Vladislava I., foto autorka (2023)⁷³

⁷³ Vytvořen jako motivační prvek pro exkurzi na hrad Loket, uloženo v osobním archivu autorky

Na Lokti

- Am**
a: Mam štěstí na počasí,
to se mi to na turu pohasi.
E
E⁷
Pry když je nebe jasné,
z cimbuří je viděti až do Prahy.
A
- A** **G^{#7}** **A** **F^{#7}**
b: Cestou na hrad Locket ja nevšímam si koket,
H⁷ **E⁷** **A** **F^{#7}** **H⁷** **E**
jen se trochu pyřim, k braně hradu miřim.
A **G^{#7}** **A** **F^{#7}**
Je tu pruvodkyně, ona mluvi pěkně plynně,
H⁷ **E** **H⁷** **E** **A**
neni žádný hlupak, ma vysokou školu.
- A⁷** **D**
c: Na hradě je mimo jiné vzácná orlí sbírka,
H⁷ **E** **E⁷**
vyškrubnu si na památku nějaká ta pířka.
A **G^{#7}** **A** **F^{#7}**
Me jméno inkognito je potom do zdi vryto,
H⁷ **E** **H⁷** **E** **A**
to abych jednou poznal, že jsem tady byl.
...
- b: Svačim u kiosku klobasu a housku,
nedělám však dobře, je mi po tom špatně.
Odvřavoram stěži v komnatu kde leži,
persky tepich pravý, šup, a jsem razem zdravý.
- c: Na nadvoři je tu studná, když hodiš minci do ni,
do roka a do dne seti jedno přání splni.
Pověry nas šidi, blbce dělaj z čestných lidí,
už další rok se piše a ma tchyně stále dyše.

Obr. 19 - Text písně Na Lokti⁷⁴

⁷⁴ MLÁDEK, I., text k písni *Na Lokti* [online]. Im.termitovo, 2003 [cit. 26.4.2023]. Dostupné z <http://im.termitovo.cz/pisne.php?id=157>

- D**
 1. Na Okoř je cesta jako žádná ze sta,
A7 **D**
 vroubená je stromama (stromama)
D
 když jdu po ní v létě, samotěn na světě,
A7 **D** **D7**
 sotva pletu nohama (nohama)
G **D** **E** **A7**
 na konci té cesty trnité stojí krčma jako hrad (jako hrad)
D
 Tam zapadli trapmi, hladoví a sešlí,
A7 **D**
 začli sobě noto vat.
- D** **A7**
 R: Na hradě Okoři světla už nehoří,
D **A7** **D**
 bílá paní šla už dávno spát,
A7
 ta měla ve zvyku podle svého budíku
D **A7** **D** **D7**
 o půlnoci chodit strašívát (strašívát),
G **D**
 od těch dob, co jsou tam trampové,
E **A7**
 nesmí z hradu pryč (z hradu pryč),
D **A7**
 a tak dole v podhradí se šerifem dovádí,
D **A7** **D**
 on jí sebral od komnaty klíč.
- D**
 2. Jednoho dne zrána roznesla se zpráva,
A7 **D**
 že byl Okoř vykraden (vykraden)
D
 nikdo neví dodnes, kdo to tenkrát vodnes',
A7 **D** **D7**
 nikdo nebyl dopaden (dopaden)
G **D** **E** **A7**
 šerif hrál celou noc mariáš s bílou paní v kostnici (v kostnici)
D
 místo aby hlídal, zuřivě jí líbal,
A7 **D**
 dostal z toho zimnici.

Obr. 20 - Text písně Okoř⁷⁵

⁷⁵ (autor a rok neznámý. Text písně *Okoř* [online]. Pisnický-akordy [cit. 26.4.2023]. Dostupné z <https://pisnicky-akordy.cz/taborove-pisne/okor?format=pdf>

Obr. 21 - Moje rodina, foto autorka (2023)⁷⁶

⁷⁶ Uloženo v osobním archivu autorky

Obr. 22 - Královská města, foto autorka (2023)⁷⁷

⁷⁷ Uloženo v osobním archivu autorky

Obr. 23 - Mé slavné stavby, foto autorka (2023)⁷⁸

⁷⁸ Uloženo v osobním archivu autorky

Knihy a písemnictví

Úcta ke vzdělání mě provázela celým životem. Byl jsem tehdy jeden z mála panovníků, který uměl číst a psát. Ovládal jsem pět jazyků. Podporoval jsem učence a zakládal kláštery i univerzitu. Knihy ručně psali mniši v kláštřích, ve speciálních písářských dílnách zvaných skriptoria. Psací látkou byl **pergamen**. Jeho výroba byla náročná. Zvířecí kůži (oslí, ovčí, kozi nebo telecí) bylo třeba vyčinit, pak vyhladit, vyleštit a oříznout. **Pisaři** psali seříznutým husím brkem, namáčeným v inkoustu. **Illuminátoři** (malíři) poté text vyzdobili barevnými obrázky. Nakonec **knihvazači** jednotlivé listy svázali. Texty v knihách byly psány obvykle latinsky, některé ale i česky. Oblíbené byly náboženské texty, legendy, kroniky a rytířské příběhy. I já jsem byl nadšeným spisovatelem, sepsal jsem svůj vlastní životopis "Vita Caroli", legendu o sv. Václavovi a mnoho dalších písemností.

Úkol

1. Jak vznikala v kláštřích kniha? Použij lanko a provlékej postupně všechny kuličky tak, jak šly činnosti za sebou. Úvodní text ti pomůže v rozhodování.

2. V dolní části panelu můžeš obdivovat krásu středověkých rukopisů. Rozeznáš práci různých písářů a iluminátorů? Otáčej kostkami tak, abys sestavil vždy 4 části rukopisu, které k sobě patří. Názvy rukopisů a další úkol najdeš v pracovním listě.

Uíš, že?

Bohatě zdobené rukopisy byly doslova uměleckými díly, proto byly velmi drahé? Mohli si je koupit jen zámožní měšťané a šlechtici. Neexistoval tisk a knihy opisovali mniši, zvaní kopisté. V klášterních knihovnách a kostelech byly knihy přivázány k policím řetězem, aby nemohly být odčizeny.

Po skončení vymotej lanko z kuličků!

Obr. 24 - Knihy a písemnictví, foto autorka (2023)⁷⁹

⁷⁹ Uloženo v osobním archivu autorky

Jídlo

Zatímco prostí lidé často trpěli nedostatkem jídla, hlavně koncem zimy, na královském dvoře byl pestrý stůl vždy dostatek. Stoly se prohýbaly pod mísmi zvěřiny, drůbeže, rybu, exotického ovoce a jemného pečiva. Obvykle se jedlo dvakrát denně a obě jídla byla vařená nebo obživaná. Oblíbené byly slané kaše, omáčky, masové kobylky, perníky a koláče. I my, urození, jsme jedli rukama. Ruce jsme si před jídlem i během něj oplachovali v mísách. Lžiči jsme používali jen na řídké kaše a polévky.

Úkol
 Prohlédni si obrázek královské hostiny. Najdeš 6 potravin, které na hodovní stůl 14. století nepatří?

Uíš, že?
 Bobra ve středověku považovali za rybu? Oblíbenou pochoutkou byl bobří ocas. Váří se i s rohami, podával se přelýtv omáčkou s rozinkami a mandlemi.

Hygiena

Hygiena v mé době byla již na lepší úrovni než dříve. My urození jsme se pravidelně myli, prali si šaty a stříhali vlasy a vousy. Ve městech a panských sídlech se zřizovaly k těmto účelům lázně. Jejich návštěva nebyla jen záležitostí hygieny, ale pečovalo se zde i o tělo a poskytovaly se zdravotní služby. Zároveň to byla společenská událost spojená se zábavou. Správce lázní (lazebník) býval zároveň bradýřem (holičem). Ranhoří zde provádějí ošetřování ran, trhání zubů a pouštění krve žilou, což bylo považováno za účinný prostředek k odstranění bolesti. Lazebnice pečovaly o návštěvníky lázní, myly je, masírovaly a natíraly vonnými oleji.

Úkol
 Zařazení lázní bylo jednoduché. Najdi na obrázku tyto předměty: topeniště, březové košťáky, baňky, nůžky.

Uíš, že?
 Mýdlo bylo drahé a používalo se jen jako projímadlo? Lidé se koupali v bylinných odvarech. Zuby si čistili broskvovým dřevem a pastou z albe smíchanou se solí. Nečistoty z sil odstraňovali ušiparem, malou stříbrou lžičkou.

Móda

Oblečení lidí šlechty u dvora se lišilo podle společenského postavení či podle toho, jakou práci člověk vykonával. Služebnictvo oblékalo pohodlné a jednoduché plátně oděvy. Urození lidé se strojili podle francouzského vzoru - v módě byly barevné oděvy úzkého, prostřáhlého a špicitého střihu, s rukávy prodlouženými do úzkých pruhů, sahajících až na zem. Oděv ze vzácných látek zdobily zlaté výšivky a kořaliny. Dámské šaty se stahovaly knoflíky, háčky či šňorováním, výstřih byl výrazný. Muži nosili přiléhavé nohavice, oděbnou sukni a vypasený kabátec. Nečistou součástí oděvu byla u mužů čapka, u žen kepec nebo vysoký špičatý klobouk a vlečka.

Úkol
 Zalistuj kartami a sestav správně mužský a ženský oděv vždy podle toho, kdo jí nosí.

Uíš, že?
 Štředověké oděvy neměly kapsy? Důležitou součástí oděvu byl pás, na který se všel mělec, dyka, či bráňička na drobnosti. Také spodní prádlo lidé nemali. Místo něj nosili muži dlouhé košile a spodky vrstvené z kusů látky. Ženy oblékaly spodní tuniky, ve výstřihu seprutá sponou či šňorováním.

Obr. 25 - Jídlo, hygiena, móda, foto autorka (2023)⁸⁰

⁸⁰ Uloženo v osobním archivu autorky

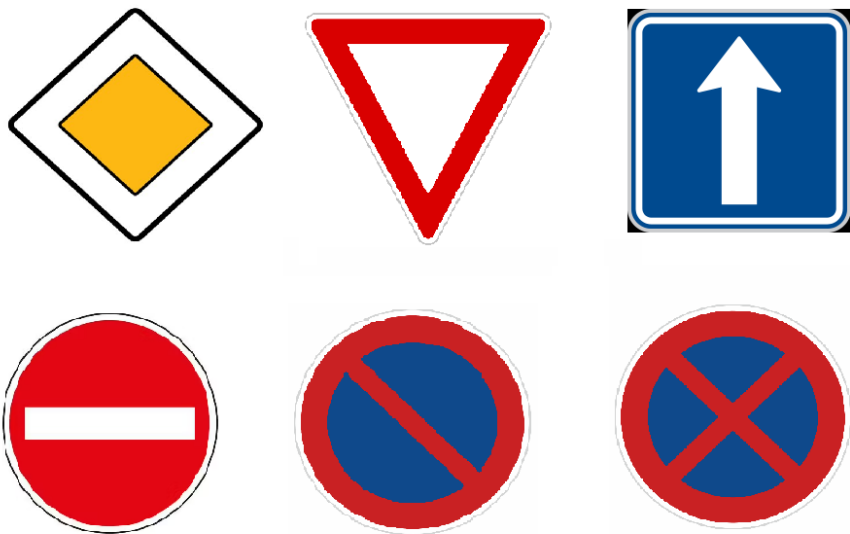
Obr. 26 - Cechy a řemesla, foto autorka (2023)⁸¹

⁸¹ Uloženo v osobním archivu autorky

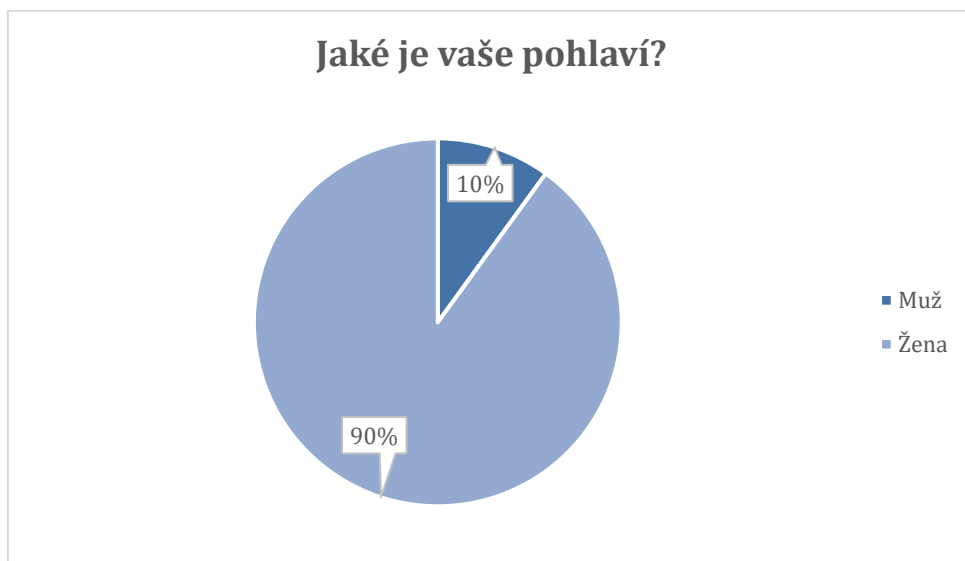

Obr. 27 - Věra a zbožnost, foto autorka (2023)⁸²

⁸² Uloženo v osobním archivu autorky

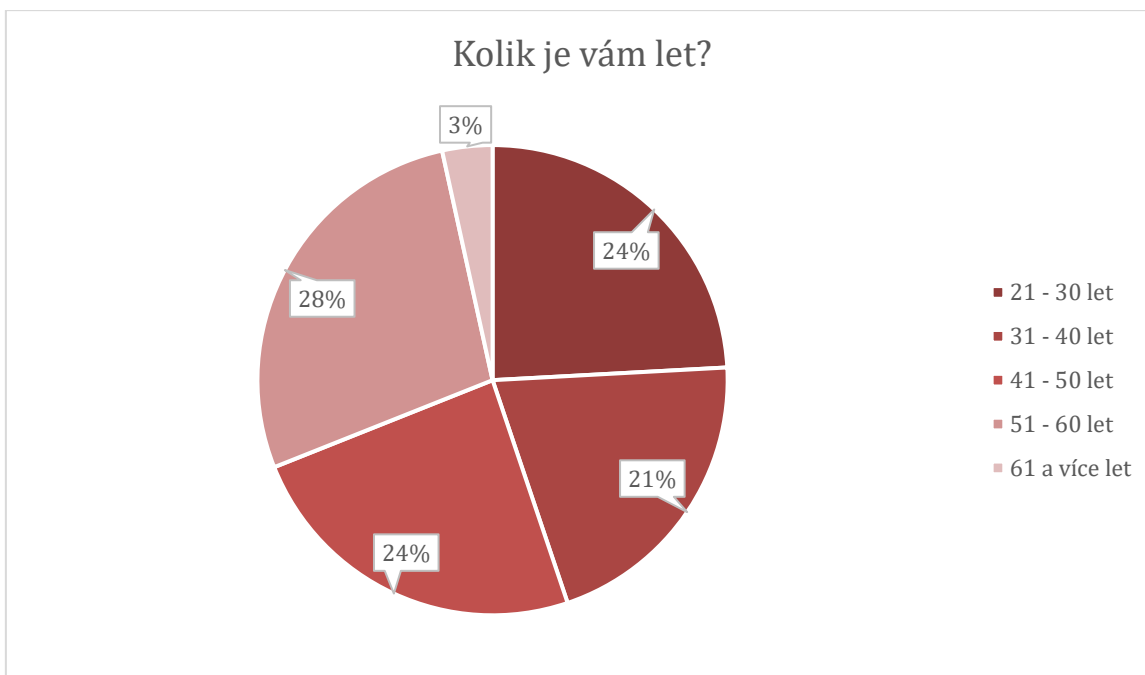

Obr. 28 - Dopravní značky

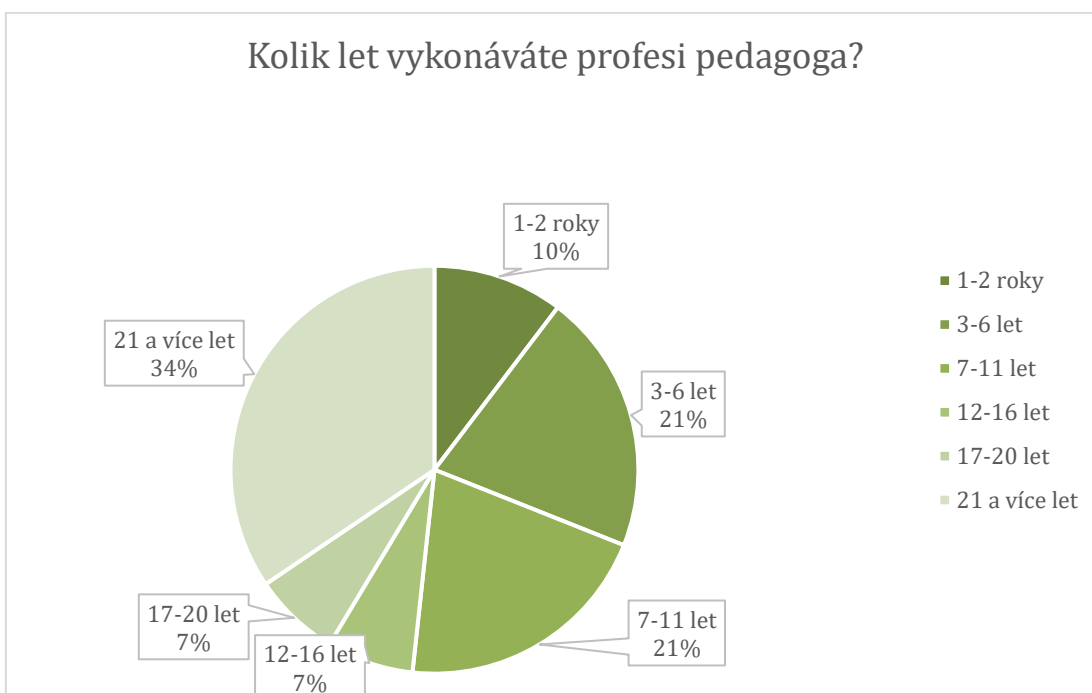

Obr. 29 - Graf: Jaké je vaše pohlaví)⁸³

⁸³ Zpracováno autorkou s využitím dat získaných vlastním dotazníkovým šetřením (2023)

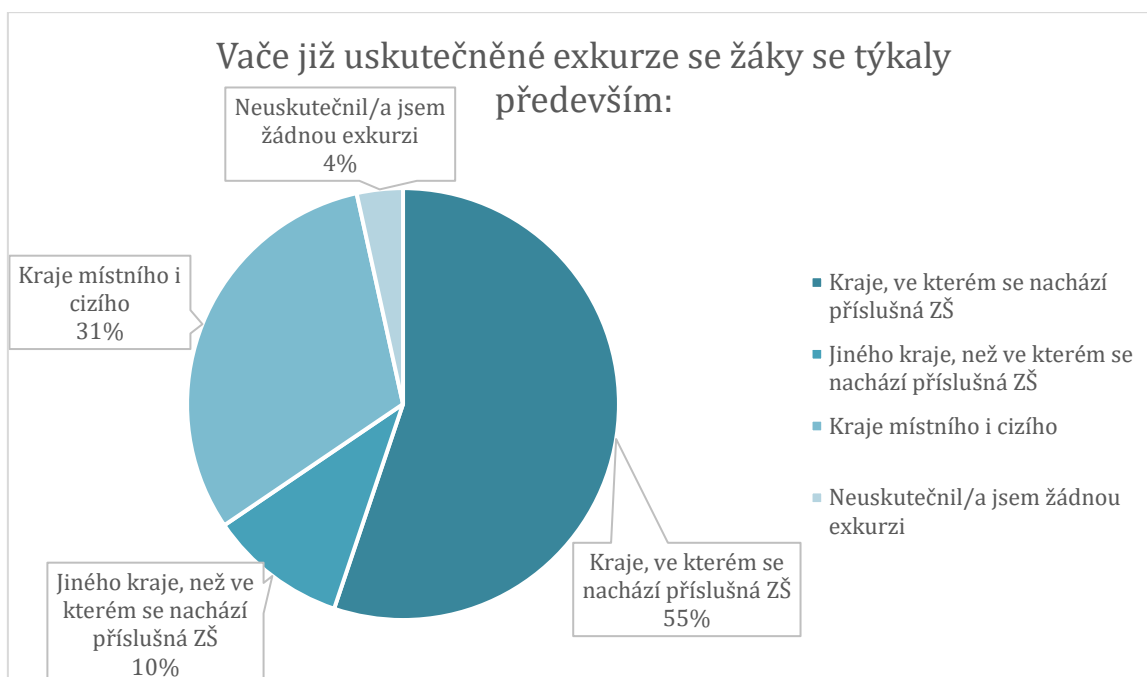
Obr. 30 - Graf: Kolik je vám let?⁸⁴

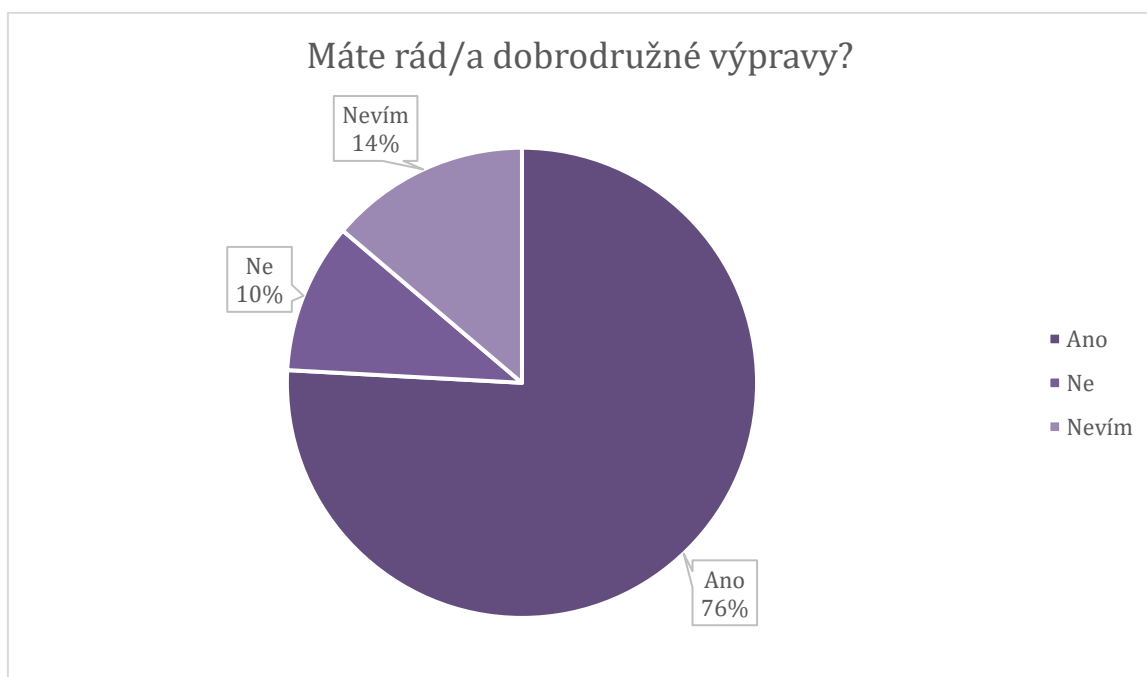
Obr. 31 - Graf: Kolik let vykonáváte profesi pedagoga?⁸⁵

⁸⁴ Zpracováno autorkou s využitím dat získaných vlastním dotazníkovým šetřením (2023)

⁸⁵ Zpracováno autorkou s využitím dat získaných vlastním dotazníkovým šetřením (2023)

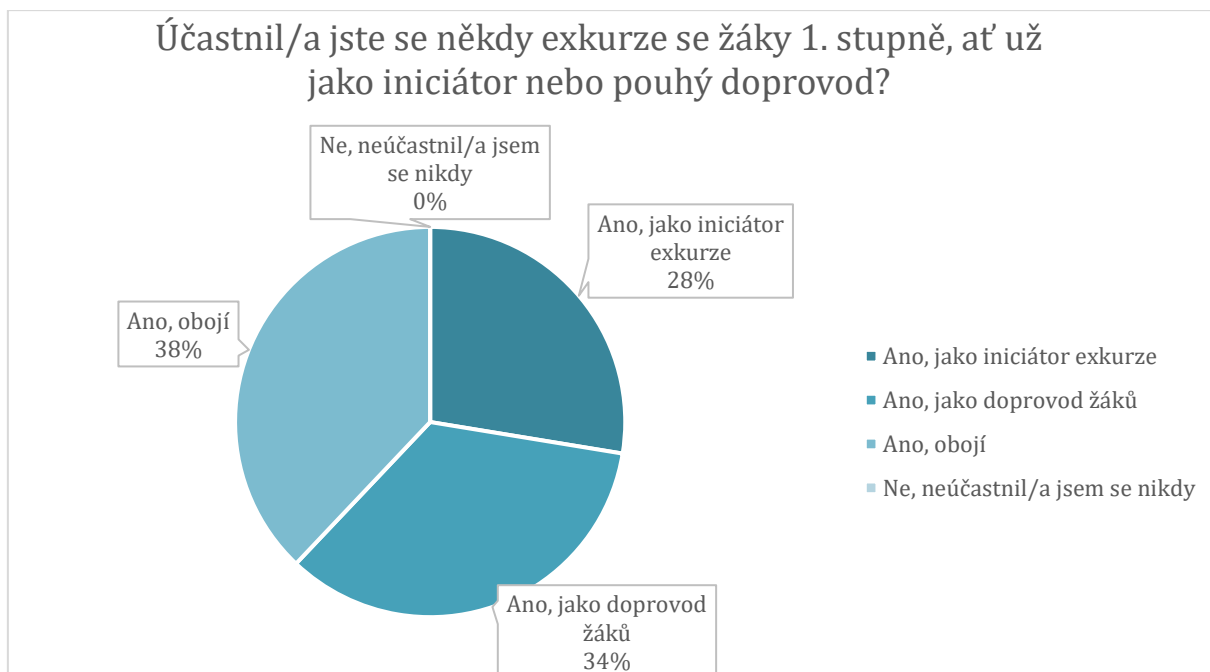
Obr. 32 - Graf: Místo konání exkurze⁸⁶

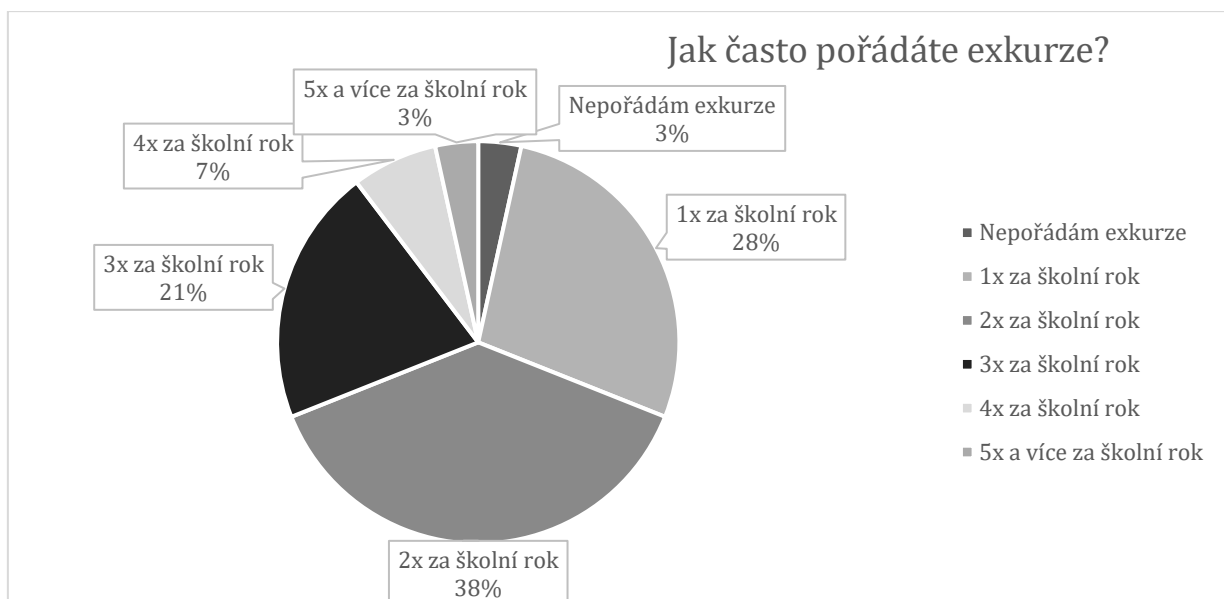
Obr. 33 - Graf: Máte rád/a dobrodružné výpravy?⁸⁷

⁸⁶ Zpracováno autorkou s využitím dat získaných vlastním dotazníkovým šetřením (2023)

⁸⁷ Zpracováno autorkou s využitím dat získaných vlastním dotazníkovým šetřením (2023)

Obr. 34 - Graf: Komplexní zkušenost s exkurzi⁸⁸

Obr. 35 - Graf: Jak často pořádáte exkurze?⁸⁹

⁸⁸ Zpracováno autorkou s využitím dat získaných vlastním dotazníkovým šetřením (2023)

⁸⁹ Zpracováno autorkou s využitím dat získaných vlastním dotazníkovým šetřením (2023)

Pracovní listy a úkoly pro vlastivědnou exkurzi

Po stopách města a hradu Loket

Určeno pro žáky 4. a 5. třídy ZŠ

Vypracovala: Karolína Růžičková

Obr. 36 - Pracovní list

Úvod – dopis 1

Bud'te zdrávy, milé děti.

Já, Vladislav I., bych vás rád pozval na svůj hrad Loket, který leží ve stejnojmenném městě a nachází se blízko Karlových Varů. Protože se v celém kraji proslýchá, že se ve vaší třídě nachází spousty šikovných žáků, řekl jsem si, že využiji příležitosti a předám vám pár důležitých počinů české historie právě skrze tuto majestátní pevnost. Doufám, že všichni dorazíte a načerpáte nové informace, které obohatí vaše vědomosti z vlastivědy a pomohou vám lépe chápat naši minulost.

S pozdravem

Kníže Vladislav I.

Úvod – dopis 2

Vítejte, milí žáci, na hradě Loket.

Jsem rád, že jste dorazili v tak hojném počtu. Doufám, že cesta sem na hrad proběhla hladce.

Nyní již stojíte na místě, které bylo součástí nejznámějších českých dějin. Když jsem kdysi, v 11. století, tuto velkolepou pevnost zakládal, nenapadlo mě, že vám ji dnes, ve 21. století, mohu představit. Jsem za to nesmírně rád.

Dávejte nyní bedlivý pozor, protože naše dobrodružství právě začíná.

Kníže Vladislav I.

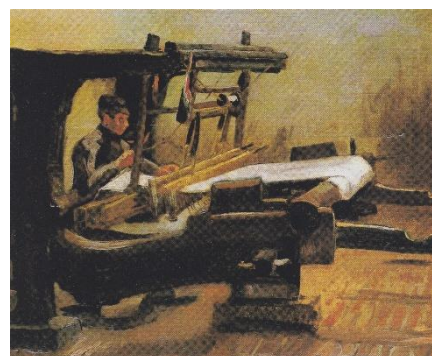
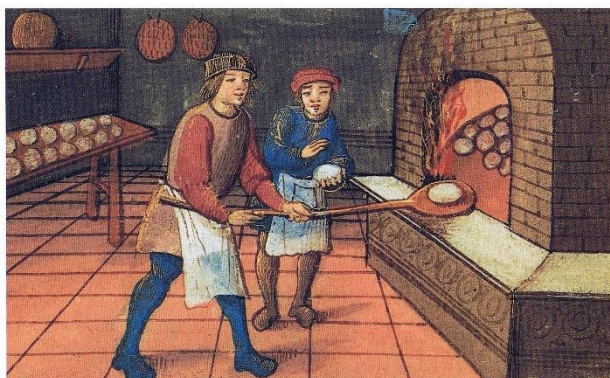
1. Abychom se v minulosti lépe orientovali, je důležité, abychom uměli rozřadit konkrétní letopočet do příslušného století. Není to těžké, jistě si vzpomenete, jak jste se to s paní učitelkou učili. Dokážete to?

155 = _____ 906 = _____

863 = _____ 1306 = _____

1740 _____ 1918 = _____

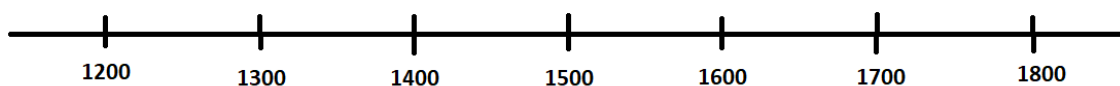
2. Cestou od hlavní brány jste se dostali do centrální části hradu, čímž je nádvoří. Zde se provozovala různá řemesla. Poznáš z obrázků, o jaké řemeslo se jedná?

3. Na nádvoří probíhal také trh a jarmark, kde obchodníci prodávali své zboží. Zakroužkuj ty produkty, které si lidé ve středověku mohli koupit od místních zemědělců a škrtni ty, u kterých nebylo možné, aby se na středověkém trhu vyskytly.

med		ananas		brambory		švestky
	obilí					
paprika	víno	zelí	pivo	rajče	káva	
kukuřice		vejce	čaj	kiwi		
sýry						

4. Už jsem zažil spoustu zim, milé děti, a tak bych od vás potřeboval pomoc uspořádat jednotlivé události, které se na hradě Loket staly. Níže máte mnou zadaná data událostí a vaším úkolem je zapsat je do časové osy tak, abychom zjistili, jak jdou události správně za sebou.

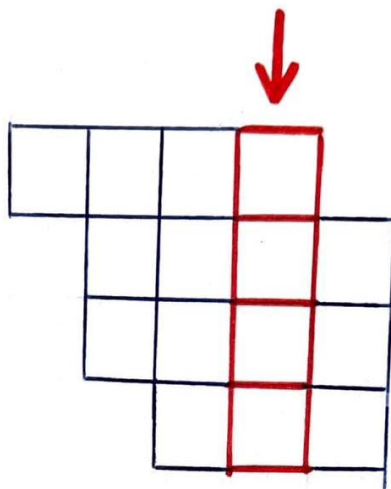

- a) **1308** – Loket byl oficiálně prohlášen městem
- b) **1607** – Smrt Jiřího Popela s Lobkovic
- c) **1427** – husité podruhé snažili dobýt hrad Loket
- d) **1352** – v Lokti vypukl první velký požár
- e) **1788** – hrad se přestavil na městskou věznice
- f) **1434** – hrad předán do správy kancléři Kašparu Šlikovi

5. Pomozte mi, prosím, odhalit důležitá data, která s hradem souvisí.

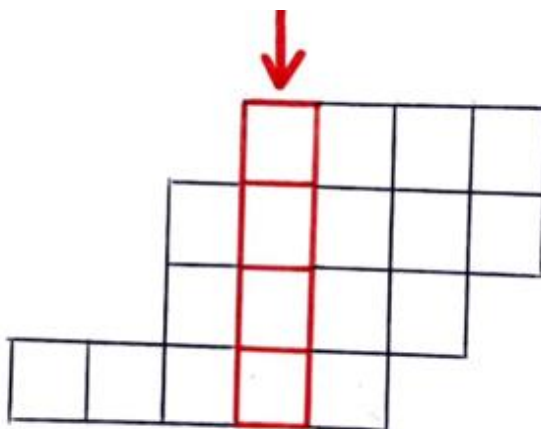
a) První písemná zmínka o hradu pochází z roku _____.

- 1.) $1568 - 327 =$
- 2.) $3111 - 586 =$
- 3.) $1851 + 586 =$
- 4.) $588 + 360 =$

b) Roku _____ pobýval na hradě Lokti pozdější císař a král se svou matkou Eliškou Přemyslovnou. Jmenoval se _____.

- 1.) $7592 : 4 =$
- 2.) $258 \cdot 53 =$
- 3.) $56 \cdot 74 =$
- 4.) $54894 : 3 =$

6. Nyní přišel čas na to, jak moc dobře jste poslouchali pana průvodce a paní učitelku, když vám o mém hradě vyprávěli.

Zakroužkuj ANO nebo NE, podle toho, jestli je věta pravdivá nebo není.

g) Karel IV. byl jako malý na hradě Loket vězněn svým otcem Janem Lucemburským.	Ano	Ne
h) Hrad Loket je 400 let staré sídlo.	Ano	Ne
i) Loketský meteorit byl velký jako kočičí hlava.	Ano	Ne
j) Pergamen se nejčastěji vyráběl ze zvířecí kůže domácích zvířat.	Ano	Ne
k) Hrad Loket nese v současné době gotickou podobu.	Ano	Ne
l) Husité hrad Loket nikdy nedobyli.	Ano	Ne

(Didaktický materiál dále pokračuje za pomoci úkolových tabulí v expozici Karla IV. – Obr. 21 - 27)

7. Sestavte na základě textu rodokmen Karla IV.
8. Umístěte budovy do mapy města, kam správně patří. Pomůže vám k tomu text o královských městech.
9. Přiřaďte stavby zbudované za vlády Karla IV. ke správným datům. Odpovědi naleznete v textu.
10. Za pomoci háčku provlékněte lanko postupně tak, jak jde výroba knihy podle obrázků správně za sebou.
11. a) Na obrázku číslo 1 je zobrazený prostřený jídelní stůl. Najděte 6 potravin, které na středověký stůl nepatří.

b) Na obrázku číslo 2 najděte tyto předměty: topeniště, březové košťátko, baňky, nůžky, vědro, dřevěnou kád', konev a prkennou lavici

U obrázků číslo 3 a 4 sestavte z karet kompletní středověké oděvy podle názvů hodností.
12. Přiřaďte každému řemeslníkovi správné nástroje. Pomocť si můžete textem nahoře.
13. Přiřaď, pomocí kuličku na špagátu, slovo k obrázku.